

Asmenų su proto negalia privatumo ugdymas ir mokymas apsisaugoti nuo netinkamo elgesio

**Vadovas
mokytojams**

Ankara / 2020

PAGALBA
RAIDAI IR PADĖJĖJŲ VAIDMENYS
ATSAKOMYBĖS ŠIAME PROCESE

SEKSUALINEI

VAIDMENYS

VAIDMENYS

PASITIKĖJIMO

RATO

LYTINĖS RAIDOS ETAPAI
IRSAJOS SU KITOMIS RAIDOS
SRITIMIS

PRIVATUMO ĮGŪDŽIŲ ĮGIJIMO
STUDIJOS

NAUDOJIMAS

0
2
1
8

1. SEKSUALINĖS PLĖTROS SRITYS IR JŲ SAŪVEIKOS SU KITOMIS PLĖTROS SRITYS

Žmogus turi keletą raidos dimensijų, kurios sąveikauja viena su kita ir vystosi lygiagrečiai. Atminkite, kad, pasak Maslow, žmonės vystosi patys, kai lygiagrečiai vystosi visos vystymosi sritys. Vystymosi sritys apima fizinio, intelektualinio, emocinio, socialinio ir seksualinio vystymosi sritis. Nei viena iš šių sričių neturėtų būti laikoma svarbesne už kitas.

Anot Sentilhes, norint plėtoti seksualumo koncepciją, reikia kalbėti ir apie emocijas, ir apie intelektą. Intelektas leidžia mąstyti, interpretuoti, užmegzti ryšį tarp įvykių, inicijuoti pasirinkimus ir tinkamai pasirinkti. Visuotinai pripažįstama, kad vaikai, kuriems reikalingas specialus išsilavinimas, pereina tas pačias raidos stadijas, bet skirtingais laikotarpiais. Lytinė raida tokia pat svarbi, kaip ir intelektualinė raida, todėl planuojant vaikų, kuriems reikalingas specialus ugdymas mokymosi procesą, reikia atkreipti dėmesį į įgūdžių formavimą, elgsenos pokyčius.

Raidos etapais visada reikėtų vadovautis kaip gairėmis. Dėl šios priežasties tikslinga peržiūrėti proto negalią turinčio asmens seksualinio vystymosi fazes, leidžiančias mums suprasti asmens lytinę raidą, kad būtų galima aptarti, ko ir kada asmenis turėtų mokytis. Teigiama, kad proto negalią turinčių asmenų seksualinė raida yra svarbi seksualinių vaidmenų formavimui. Pasak Froido, yra penki psychoseksualinės raidos stadijos. Taigi įgijus žinių apie asmenų, neturinčių proto negalės seksualinę raidą, galėsime geriau suprasti darbo su negalią turinčiais asmenimis specifiką.

Tokiu būdu galėsime parengti tinkamas rekomendacijas, planuoti vaikų, kuriems reikia specialiojo ugdymo, lavinimo programą.

Plėtos Sritis

Būti sveikam – tai fizinės, psichinės ir socialinės gerovės apibrėžimas.

Raida yra nuolatinių pokyčių procesas. Jos metu vystoma, o kartu ir siekiama fizinės, intelektualinės, socialinės, emocinės ir seksualinės gerovės. Kūno organai ir sistemos efektyviai funkcionuoja. Jei to negalima pasiekti vaikystės, lytinio brendimo ir jaunystės periodais, tai gali tapti krizių ar depresijos priežastimis.

Tiesą sakant, kadangi bet kokie pokyčiai reikalauja gebėjimo pereiti nuo vienos situacijos prie kitos ir prisitaikyti prie naujų sąlygų, tai sukelia specifinius sunkumus. Jei tėvai ir mokytojai nori užtikrinti, kad jų vaikas vystytųsi tinkamai, jie turėtų sudaryti sąlygas vaikui ar jaunuoliui įgyti specifinių žinių, įgūdžių ir patirties kritiniais raidos etapais, arba jie turėtų dėti pastangas, kad būtų užtikrintos mokymosi galimybės.

Nors raidos sritys dažniausiai įvardijamos kaip fizinės, pažintinės ir psichosocialinės, vystymasis įmanomas tik tada, kai visos žmogaus kūno sistemos veikia nuosekliai ir viena kitą papildo. Sistemos yra šios:

- a. Skeleto sistema
- b. Raumenų sistema
- c. Nervų sistema
- d. Kvėpavimo takų sistema
- e. Kraujotakos sistema
- f. Virškinimo sistema
- g. Šlapimo ir lyties organų sistema
- h. Dauginimosi sistema

Jei tėvai ir mokytojai nori paskatinti fizinį ir emocinį vaikų bei jaunuolių vystymąsi, jie pirmiausia turėtų žinoti jų raidos etapus ir priimti juos kaip unikalius asmenis. Besąlygiška tėvų ir mokytojų meilė vaikams ir jų tarpusavio santykiai paremti tolerancija, leidžia vaikams išsiugdyti sveiką asmenybę. Sveikas gyvenimo būdas ir sveikos elgsenos įgijimas yra glaudžiai susiję su fiziniu vystymusi. Fizinis vystymasis apima svorį ir ūgį, taip pat visų kūno posistemių augimą ir brandą. Posistemių plėtra apima kaulų augimą, raumenų vystymąsi, smegenų augimą ir vystymąsi, dantų, jutimo organų, endokrininių liaukų ir visų vidaus organų pokyčius pagal svorį ir tūrį. Seksualinis vystymasis yra neatsiejama sveikatos ir raidos dalis.

Lytinė raida kaip vystymosi sritis

Lytinė raida yra procesas, apimantis lytį, lytinę tapatybę, lytinių organų augimą ir vystymąsi bei susijusius elgesio ir emocinius pokyčius. Paauglystės laikotarpis yra perėjimas nuo vaikystės iki pilnametystės. Šiuo laikotarpiu žmogaus kūnas įgyja gebėjimą reprodukuoti dėl tam laikotarpiui būdingų kūno pokyčių. Lytinė raida laikoma svarbia tapatybės formavimo dalimi.

Lytinė raidą užtikrina fizinių, protinių, intelektualinių ir socialinių procesų (skirtingos seksualumo dimensijos) sąveika. Priešingai, nei dažnai manoma, šis procesas iš tikrųjų prasideda motinos įsčiose ir tęsiasi iki pilnametystės.

Sveika lytinė raida yra neatsiejama sveiko vystymosi ir augimo dalis, nes jais sutrikus prastėja žmogaus fizinė, kinetinė, pažintinė, emocinė ir socialinė raida. Ypatingai lytinė raida veikia emocinį vystymąsi.

Lytinės raidos etapai ir santykis su kitomis raidos sritimis

Lytinė raida yra procesas, prasidedantis motinos įsčiose ir besitęsiantis visą gyvenimą įvairiais etapais, procesais ir tempu. Norint lengviau suprasti lytinį vystymąsi, plačiai naudojamas metodas apibūdina konkretaus amžiaus bendrąsias savybes. Amžiaus intervalai, vadinami raidos periodais, turėtų būti laikomi apytiksliais laikotarpiais. Šie laikotarpiai yra skirtingi net normaliai besivystantiems vaikams ir gali skirtis vaikų, turinčių specialiųjų poreikių atžvilgiu. Norėdami įvertinti specialiųjų poreikių, turinčius vaikus, atsižvelgiant į jų raidą, reikia atsižvelgti į tam tikrą periodą, kurio metu galima stebėti jo elgseną.

Kitaip tariant, vertinant specialiųjų poreikių vaikus, reikia atsižvelgti į chronologinį amžių.

Oralinė stadija **(0-18 mėnesių)**: Pirmoji malonumo sritis šiuo laikotarpiu yra burna. Tokie veiksmai, kaip: čiulpti, kramtyti ir kąsti yra pirmieji oraliniai veiksmai. Tai teikia malonumą ir šiuos malonumus siekiama patenkinti lygiai taip pat, kaip siekiama patenkinti troškulio ar alkio poreikį. Tai yra pirminis vaiko malonumas. Laiku patenkinti poreikiai formuoja vaiko pasitikėjimą motina. Šis prisirišimas yra emocinio ir asmeninio tobulėjimo pradžia. Eriksonas mini, kad asmenybė gali būti palaikoma atsižvelgiant į tai, ko norima ir į tai kas turėtų būti. Šis raidos etapas vadinamas kinestetinių emocijų periodu. Šiuo laikotarpiu emocijų veiksmai padeda vaikams vystyti daugelį intelekto struktūrų.

Berniukai pastebi, kad organai gali būti stimuliuojami, kai jiems yra 7 mėnesiai, o mergaitėms kai yra 9 mėnesiai. Lytinės sritys dažnai aptinkamos atsitiktinių veiksnių metu, o kartais atsiradus medicininiams, aplinkos aplinkybėms (infekcijų, mitybos ir kt.). Nepaisant berniukų erekcijos ir mergaičių makšties išskiriamos sekrecijos, šiuo laikotarpiu šie reiškiniai nėra susiję su seksualiniu potraukiu.

Fizinis vystymasis šiuo laikotarpiu yra labai spartus. Pirmiausia kūdikiai stengiasi laikyti savo kaklą tiesiai, tada stengiamasi eiti. Pradėję vaikščioti maždaug nuo vienerių metų amžiaus, jie pažintiniu būdu pradeda pažinti savo kūną ir save. Mahleris tai paaiškina kaip vaiko, kaip kitokios būtybės nei motinos, suvokimą, apibūdinant tai kaip psichologinį gimimą. Ryški motinos reakcija į vaiko poreikius leidžia vaikui išsiugdyti nuolatinį savivertės jausmą, tačiau per daug saugios motinos gali šį jausmą pažeisti. Pagrindinių poreikių nepatenkinimas ar per didelis jų tenkinimas lemia nepasitikėjimo, priklausomos asmenybės, noro nuolatos vartoti ir neigiamų burnos įpročių (nykščio čiulpimo, nagų kramtymo, priklausomybės nuo cigarečių) formavimąsi. Patenkinant pagrindinius poreikius taip pat svarbus motinos požiūris.

Baziniai veiksmai, leidžiantys vystytis, pavyzdžiui, čiulpti, kramtyti ir kąsti, vėluoja arba visiškai nepasireiškia vaikams, sergantiems autizmo spektro sutrikimu-ASD (proto negalia). Emociniu suvokimu ir kinezitezminės asociacijos taip pat yra ribotos. Malonumas, patiriamas geriant, malšinant alkį ir troškulį, kuris sudaro puikias prielaidas vystytis oraliniam periodui, gali būti nepatirtas.

Nepavykus išsiugdyti pasitikėjimo savimi ir savarankiškumo leidžia daryti prielaidą, kad tokie asmenys pasižymės neigiamais įpročiais (nykščio čiulpimas, nagų kramtymas). Vaikai, kuriems pasireiškia proto negalia ir kuri diagnozuojama anksti gali pasiekti puikių rezultatų. Kad šiuo laikotarpiu vaikai vystytųsi, galima naudoti tokias priemones, kaip: standūs daiktai su minkštu ir apvaliu kontūru, skirtingų skonių daiktai, skirtingų spalvų daiktai, ir tos pačios spalvos, bet skirtingo kvapo ir skonio.

Šiuo laikotarpiu elgesys, kurį norime įskiepyti vaikams, turėtų būti pakartotinai atliekamas įprastomis ir natūraliomis aplinkybėmis. Šiuo laikotarpiu taip pat svarbu patenkinti vaiko poreikius, kad vystytųsi ir prisirišimo, ir privatumo pojūtis. Visų pirma kai vaikai pradeda vaikščioti, jų sauskelnės turėtų būti keičiamos pagal tuos standartus, pagal kuriuos asmenys nusirengia ir apsirengia (pvz. tai turėtų būti daroma tik tam skirtose vietose). Visa tai sukurtų puikias sąlygas lavinti privatumo elgsenai.

Kai vaikai pradeda vaikščioti, keičiant sauskelnės turėtų būti naudojami tie patys žodžiai. Vaiką reikėtų nunešti į vonios kambarį, kad būtų galima pakeisti sauskelnės, jas pakeisti, vaiką nuprausti. Tada vaikas turėtų būti palydimas į savo kambarį (privatumo zoną), kad apsirengtų kasdienius drabužius, paslėptų sauskelnės ir pan.

Analinė stadija (18-36 mėnesių):

Malonumų ir konfliktų šaltiniu tampa šalinimo organai, kai vaikas mokomas naudotis tualetu. Šitokio pratinimo pasekmės gali turėti didelį poveikį tam tikrų konkrečių bruožų ir vertybių formavimuisi. Jeigu tai daroma ne laiku arba itin griežtai, suaugęs žmogus gali būti itin smulkmeniškasis, pedantiškasis, pabrėžtinai tvarkingasis, įsitempęs arba atvirkiškasis – labai neorganizuotas, netvarkingasis.

Šiuo laikotarpiu, išangė yra sritis, kurią mėgstama valdyti. Vaiko bandymai valdyti kūną, teikiantį malonumą, leidžia jiems valdyti tuštinimosi procesą. Ši kontrolė yra pirmasis veiksmas, leidžiantis pereiti nuo priklausomybės prie savarankiškumo. Kai vaikas pradeda kontroliuoti šlapinimąsi ir tuštinimąsi, jo visišką priklausomybę gyvenimas tam tikra prasme, baigiasi. Tačiau vaikams, turintiems specialiųjų poreikių, gali vėluoti gebėjimas kontroliuoti šios antrinio malonumo srities raumenis. Dėl to gali vėluoti ir tuštinimosi kontrolė. Dėl šios priežasties vaiko perėjimas nuo visišką priklausomybę prie savarankiškumo gali užsitęsti. Dėl

individualumo vaikai gali patirti įvairius jausmus. Todėl vaikams reikalinga pagalba norint pajusti kūno signalus, susijusius su tam tikrais veiksmais: pasakyti „kaka“, aiškinti apie kūno signalus ir išmokyti tinkamai elgtis. Jei globėjas reaguoja nenuosekliai arba laiku nereaguoja į kūdikio signalus, vaikas gali susiformuoti nerimą keliantį / neryžtingo prisirišimo modelį. Dėl šios priežasties kai kurie vaikai ir toliau grįžta prie sauskelnių po to, kai buvo pradėtas defekacijos mokymas.

Todėl mokant naudotis tualetu labai svarbus yra globėjo požiūris ir būdas. Netinkamas globėjo elgesys pasižymi tam tikra raiška, pvz., užsispyręs, griežto požiūrio, per didelio organizuotumo apmaudaujantis. Mokymo proceso pabaigoje, kai viskas klostysis gerai, bus padedama vaikui vystyti bendradarbiavimo ryšius ir įgūdžius, tokius kaip: savarankiškumo įgūdis, verslumo įgūdis, bendradarbiavimo įgūdis.

Vaikai, turintys ASD (proto negalia), gali tik susieti asmenis ar daiktus su savo simboliais, kurie yra bandymo sąveikauti su asmenimis ir objektais emocijų kinezės laikotarpiu pagrindas. Tuštinimosi kontrolė sukuriama pavėluotai. Taigi vaikas nepereina iš priklausomybės etapo į savarankiškumo etapą.

Šiuo laikotarpiu, jis dažniausiai gali pavėluotai pajusti ir neteisingai aiškinti savo kūno skleidžiamus signalus. Todėl mokymosi naudotis tualetu įgūdis gali būti formuojamas ganėtinai vėlai, be to, mokymo metu jiems gali kilti sunkumų naudojantis tualetu sėdyne ar kitais tualetu priedais. Kita vertus, kai kurie vaikai gali reikalauti sauskelnių. Tačiau globėjai turėtų skatinti naudojimąsi tualetu ir būti ryžtingi. Šiame etape labai svarbus globėjo ir vaiko būdas, jų bendravimo stilius. Visa tai gali padėti sumažinti šiame etape pasireiškiantį bet kokį vaiko pasipriešinimą. Analinė stadija yra svarbi dar ir tuo, kad būtent šiame etape turėtų prasidėti mokymas apie tai, kaip išvengti seksualinės prievartos.

Šis etapas ypatingai svarbus, ugdant privatumo įgūdžius. Šiame etape globėjai turėtų į procesą įtraukti vaiką: parodyti nešvarias sauskelnes, padėti atpažinti šlapumo pojūtį. Vaikui negali būti daromas spaudimas. Vaikas neturėtų būti baudžiamas.

Įvykus bet kokiems įvykiams, sauskelnės turėtų būti pakeistos, o vaikas turėtų apsirengti privatumo zonoje kaip ir anksčiau, kad vaikas įgytų privatumo įgūdžių, kuriuos mes apibūdiname kaip slaptumą ir neliečiamumą. Nereikėtų ilgai vaiko laikyti su šlapiomis sauskelnėmis.

Falinė stadija (36-60 mėnesių): Šiuo laikotarpiu malonumo sritis – tai lytiniai organai.

Dėmesys nukrypsta į išorinius lyties požymius. Vaikui nuolat stengiantis atpažinti ir valdyti savo kūną, žaidimas su lytiniais organais yra vienas iš veiksmų, kurį vaikai daro labai dažnai. Šiuo laikotarpiu seksualinis vystymasis santykinai paspartės, o smalsumas smarkiai padidės. Jie gali būti pernelyg susidomėję suaugusiųjų genitalijomis (jie gali bandyti pamatyti artimųjų lytinius organus). Tada vaikas pradeda suprasti privatumo sąvoką.

Šiuo laikotarpiu vaikai išgyvena vadinamąjį Edipo kompleksą, t.y. jaučia stiprų potraukį priešingos lyties tėvui ir norą konkuruoti su tos pačios lyties tėvu. Jeigu ši problema sėkmingai išsprendžiama, vaikas susitapatina su savo lyties tėvu ir perima savo lyties elgesio modelį. Tačiau, jeigu problema lieka neišspręsta, suaugusiam žmogui gali kilti problemos, bendraujant su vyresniais.

Šiame etape vaikas intelektualiai sugeba susitvarkyti, rūšiuoti ir reflektuoti.

Seksualinės apsaugos raida vyksta per simbolinius žaidimus. Šiuo laikotarpiu dažniausiai užduodami klausimai. Negalima vengti vaikų klausimų, į juos reikia atsakyti kantriai, vaikams suprantama kalba. Nepavykus išspręsti šio laikotarpio konfliktų, gali atsirasti kaltė jausmas ir seksualinio potraukio slopinimas.

Faliniu laikotarpiu paaiškėja lyčių socialiniai vaidmenys. Vaikai dažnai dėvi drabužius, kurie atitiktų jų lytį ir griežtai laikosi tam tikrai lyčiai būdingų taisyklių, teikia prioritetą užsiėmimams būdingiems tam tikrai lyčiai. Kai kurie vaikai gali elgtis savarankiškai, tačiau tai būna retai. Vaikui vystantis, t. y. paauglystėje gali padažnėti stimuliuojantis elgesys, pavyzdžiui, tam tikrų kūno sričių lietimasis. Pastangos panašėti į bendraamžius vaidina svarbų vaidmenį. Šiuo laikotarpiu nustatomi fiziniai, elgesio ir emociniai lyčių skirtumai.

Vaikai, turintys ASD (proto negalią), gali pakartotinai žaisti su savo kūnu. Kadangi šis veiksmas teikia vidinį malonumą, jo dažnis gali būti palaipsniui didinamas.

Šiuo laikotarpiu antras dažniausiai pasitaikantis elgesys – tai užduoti klausimus. Vaikai, turintys ASD (proto negalią), vargu ar užduos klausimus. Panašiai jie negali bandyti susitapatinti su savo tos pačios lyties tėvu. Todėl jie patiria ribotą „Edipo“/„Elektros“ kompleksą, netgi ribotą, lyginant su įprastai besivystančiais vaikais.

Šiame etape žaidimas genitalijomis nebeturėtų būti toleruotinu veiksmu, todėl reikia pradėti mokyti vaiką, kad bendrose erdvėse neturėtume liesti kai kurių (privačių) savo kūno vietų. Vienas iš veiksmų, kaip to mokyti vaikus, tai nevaikščiojamas nuogam viešose, bendrose, socialinėse erdvėse. Taigi bandymas pažinti savo kūną turėtų būti laikomas mokančiu ir patvirtinančiu seksualinę tapatybę elgesiu. Šiuo metu galima naudoti „pasitikėjimo rato kūrimo“ užsiėmimus ir veiklas.

Latentinė stadija (6-10 metų): Latentinė (užslėpta) trukmė nuo 5 iki 6 metų. Lytinio brendimo seksualiniai impulsai užslopinti, jos metu vaikas įgyja įvairių socialinių ir pažinimo įgūdžių.

Taigi šiuo laikotarpiu sumažėja domėjimasis seksualumu. Tiesą sakant, šis laikotarpis yra tai, kas buvo išmokta ankstesniais laikotarpiais. Vaikai pakartoja ir išbando savo lyčiai būdingus socialinius vaidmenis (jaučia meilę priešingos lyties tėvams).

Jie patikrina, ko išmoko skirtingose vietose (mokykloje, žaidimuose ir šeimoje), ir pateikia aplinkinių asmenų atsiliepimus. Visa tai sustiprina mokymąsi ir padeda tobulinti adaptacijos įgūdžius. Slapto stebėjimo metu jie pradeda save tapatinti su skirtingais modeliais, vaidmenimis. Jei pavyzdžiai tinkami, tinkama linkme bus lavinami įgūdžiai, įgyti pastiprinami.

Šis periodas – pažintinis periodas. ASD (proto negalia), turintys vaikai patys negali inicijuoti savęs tobulinimo bandymų, jie negali eksperimentuoti, todėl šiame etape veiklas reikėtų suplanuoti ir naudoti kaip kompensaciją. Vaikai, turintys ASD (proto negalia), gali nepilnai žinoti apie tos pačios lyties socialinius vaidmenis. Kai kurie vaikai, kuriems negalia diagnozuojama anksti ir kurie lavinami, stebėjimo metu gali tapatintis ir išbandyti skirtingus elgsenos modelius, vaidmenis.

Latentiniu laikotarpiu, kad būtų išvengta neigiamų pasekmių, bendraujant su priešingos lyties asmeniu, ypatingai simpatijos atveju, reikėtų mokyti gero ir blogo prisilietimo, taip pat informuoti apie blogą prisilietimą. Reakcija į priešingos lyties bendraamžius

mokykloje turėtų būti dar geriau paaiškinama. Svarbu mokyti vaiką, neliesti bendraamžių be jų leidimo.

Genitalinė stadija (11- 18 metų):

Lytinio brendimo metu, žmogus turi įsisąmoninti savo potraukius ir išmokti juos tenkinti natūraliu, visuomenei priimtinu būdu. Pagrindinė biologinė šios stadijos funkcija – reprodukcija. Psichologinės savybės padeda siekti šio tikslo, užtikrinamos žmogui saugumą ir stabilumą.

Šis laikotarpis – tai paauglystės laikotarpis. Baigiasi vaikystė ir mes ruošiamės suaugusio asmens gyvenimui. Šiame etape jie teisiškai laikomi vaikais, tačiau paauglys emociškai nėra nei vaikas, nei suaugęs asmuo. Tai juos klaidina, glumina. Vaikai pastebi savo fizinius skirtumus ir bando priimti pokyčius. Šis procesas bus lengvesnis, jei lytis viena nuo kitos bus atskiriamos bendruomenėje, kurioje jis / ji gyvena. Bet jei yra daugiau nei vienos lyties asmenų arba yra didelių lūkesčių, jie ims abejoti savo lytimi, jos priėmimu, nes tai suvoks, kaip tam tikros rūšies spaudimą.

Šiuo laikotarpiu labai svarbu būti grupės dalimi. Dėl netikrumo (realūs tikslai, profesijos pasirinkimas) kartais pasirenkama netinkama grupė arba keičiama grupė. Šiame etape paaugliai ima pavyzdį iš tos pačios lyties tėvų ir bando parodyti brandžią aistrą priešingai lyčiai. Vaiko dėmesį dabar patraukia kitas asmuo – ne tėvais ir ne jis pats. Neišspręstas konfliktai tarp

tėvų ir vaikų stipriai išryškėja. Šiame etape svarbus privatumas, jo reikalaujama.

Vaikai, turintys ASD (proto negalia), pradeda skirtis, ypatingai, atsižvelgiant į fizinį išsivystymą. Bet jie negali suprasti šio skirtumo. Kadangi jie turi laikytis tam tikrų taisyklių lyties atžvilgiu, taigi jie turi būti gerai su jomis supažindinti. Jie ima pavyzdį iš tos pačios lyties tėvų ir bando parodyti brandžią meilę priešingai lyčiai. Tačiau gali kilti problemų, nes vaiko dėmesys skiriamas ne jam pačiam ir tėvams. Jei tėvai nėra pakankamai informuoti apie ASD (proto negalią) turinčių vaikų ypatybes ir išsilavinimą, šeimoje vėl atsiranda neišspręstų problemų.

Pokyčiai paauglystės laikotarpyje

Sunku nustatyti tikslų kiekvieno vaiko paauglystės pradžios laiką. Fiziniai pokyčiai dažnai būna 10–12 metų mergaitėms, o berniukams – 12–14 metų. Merginos šį etapą išgyvena 1–2 metais anksčiau nei berniukai. Vaikas gali patekti į šį laikotarpį anksčiau ar vėliau nei kiti vaikai. Ryškus brendimo ženklas – tai daugialypis ir spartus augimas per labai trumpą laiką.

Kadangi mergaitės bręsta anksčiau, jos būna aukštesnės už berniukus, kai jos yra 10–12 metų. Ūgio augimas pamažu sulėtėja ir sustoja – mergaitėms sulaukus 16 metų, o berniukams sulaukus 18 – 20 metų.

Galima sakyti, kad augama ir po paauglystės, o augimas šiek tiek padidėja nuo 18 iki 25 metų. Be ūgio augimo, keičiantis berniukams ir mergaitėms, stebimas svorio padidėjimas ir riebalų sankaupos. Pasaulio sveikatos organizacija paauglystės periodą apibrėžia nuo 10 iki 19 metų ir padalija jį į tris laikotarpius:

- Ankstyvas paauglystės laikotarpis (10–13 metų);
- Paauglystės laikotarpis (paauglystės vidurys) (14-16 metų);
- Vėlyvas paauglystės laikotarpis (17–19 metų).

Paauglystė atsiranda išskiriant tam tikrus hormonus, kurie sužadina lytinį vystymąsi. Gonadotropiną atpalaiduojančio hormono (GnRH), liuteinizuojančio hormono (LH) ir folikulus stimuliuojančio hormono (FSH) sekrecija ir gonadotropinų išsiskyrimas iš hipofizės skatina lytinį vystymąsi, augimą ir brandą.

Su seksualiniu vystymusi susiję hormonai skatina seksualinius ir emocinius paauglio elgesio pokyčius. Pagrindiniai paauglystės laikotarpio pokyčiai yra antrinės lyties ypatybės, tokios kaip kirkšnies plaukų vystymasis, krūtų augimas ir varpos bei sėklidžių augimas.

Skalės yra naudojamos konkrečiau klasifikuoti ir stebėti seksualinio išsivystymo lygį. Pagal 1962 m. Tanner sukurtą skalę, vystymosi fazės yra suskirstytos į 5 fazes mergaitėms pagal kirkšnies plaukuotumą ir krūtų augimą, o berniukams – pagal kirkšnies plaukuotumą ir lytinių organų augimą.

Paauglystė ir jaunystė yra laikotarpiai, kurie pasižymi sparčiais fiziniais pokyčiais, sparčiu augimu ir vystymusi, lytine branda ir psichosocialine raida. Šis laikotarpis gali suteikti jauniems žmonėms daugybę galimybių, taip pat kelti tam tikrą pavojų jų sveikatai ir gerovei.

Specifiniai brendimo etapai yra biologiniai, psichologiniai ir socialiniai procesai. Paauglystės laikotarpis yra greito vystymosi laikotarpis, kai jauni žmonės įgyja naujų įgūdžių ir susiduria su daugybe naujų situacijų.

Šiuo laikotarpiu sparčiausiai auganti kūno dalis yra lytiniai organai. Paprastai padidėja skeleto ir raumenų, liaukų ir riebalinių audinių masė. Fizinis augimas ir vystymasis paprastai spartėja 11–16 metų amžiaus ir šis periodas vadinamas paauglių augimo spurtu.

	Ankstyvasis paauglystės laikotarpis	Vidurinis paauglystės laikotarpis	Vėlyvas paauglystės laikotarpis
Nepriklausomybė	Nesidomėjimas šeimos veikla	Pasiekti konfliktų su tėvais viršūnę	Tėvų rekomendacijų ir vertybinių sprendimų paneigimas
Kūno įvaizdis	Nerimaujama dėl brendimo pokyčių ir kyla abejonių dėl išvaizdos	Kūno įvaizdžio priėmimas, domėjimasis patrauklesniu kūno įvaizdžiu	Lytinio brendimo pokyčių priėmimas
Bendraamžiai	Intymumas tos pačios lyties draugams	Bendraamžių vertybių priėmimas, padidėjusi seksualinio aktyvumo patirtis, taupus laikas	Bendraamžiai nėra tokie svarbūs, o gilesni santykiai yra didesnis rūpestis
Asmenybės tobulėjimas	Tobulėja abstrakčios sąvokos, vaizduotė, nerealaus profesijos pasirinkimas, padidėja privatumo troškimas, nesuvaldomi impulsai	Išryškėja emocijos, padidėjusios intelekto galimybės, rizikingas elgesys	Praktinis realus profesijos pasirinkimas, socialinių, religinių, seksualinių ir psichinių vertybių sprendimų vertinimas, didesnis susitarimas, nustatomos ribos

Paauglystės laikotarpiu rankos ir kojos auga, po to visas likęs kūnas. Plaukų augimas kirkšnyse, krūtų ir sėklidžių augimas bei balso pokytis yra pagrindiniai fiziniai brendimo pokyčiai. Lytinis vystymasis prasideda berniukams, kai sėklidžių tūris yra 4 cm. Varpa auga ilgiau. Pažastų plaukai paprastai vystosi praėjus 2 metams po kirkšnies plaukų augimo. Veido plaukų augimas prasideda kartu su pažastų plaukų augimu. Seksualinis mergaičių vystymasis prasideda nuo krūtų augimo.

Po to prasideda kirkšnies plaukų vystymasis ir mėnesinių kraujavimas. Menstruaciniai ciklai paprastai būna nereguliarūs 2 metus po pirmųjų menstruacijų.

Seksualinė paauglystės raida skiriasi priklausomai nuo amžiaus, rasės, geografinio regiono, aplinkos veiksnių, genetinės struktūros ir mitybos. Tačiau seka, įskaitant vystymosi žingsnius pagal amžių, gali būti laikoma vidutine.

Amžius	Mergaitės	Amžius	Berniukai
10	Paspartėja augimas	11	Paspartėja fizinis augimas
10	„Thelarche“ - speneliai išryškėja.	11	Padidėja sėklidės
10	Auga klubai	12	Patinsta krūtinė
10	Kirkšnyse pradeda augti plaukai	12	Išplatėja pečiai.
11	Pradeda augti krūties audiniai.	12	Plaukų augimas varpos šaknyje
12	Atsiranda makšties išskyros.	12	Varpos augimas, prasideda erekcijos
12	Smarkiai paspartėja augimas	13	Varpos odos spalva tamsėja.
12	Pirmosios menstruacijos	13	Ankstyva balso mutacija
12	Pažastyse pradeda augti plaukai	13	Šlapi sapnai
13	Balso mutacija	14	Labai paspartėja augimas
13	Auga krūtys	14	Pažastyse pradeda augti plaukai
15	Dažnas kirkšnies srities naudojimas	15	Ryškiai mutuoja balsas
15	Menstruaciniai ciklai periodiški.	15	Varpa pasiekia visą dydį.
17	Subręsta gimda.	15	Auga barzda
20	Kiaušidės visiškai subrendusios.	16	Kirkšnies plaukų formavimas baigtas.
		16	Sėklidės visiškai išsivysto.
		17	Išoriniai lytiniai organai subręsta.
		20	Lytinių organų brandos pabaiga.

2. Parama lytinei raidai ir asmenų vaidmenys bei atsakomybės šiame procese.

Asmens raidos sritys yra fizinė, kognityvinė, kalbinė, asmenybės, emocinė, socialinė, moralinė ir seksualinė. Seksualinis vystymasis yra procesas, prasidedantis motinos įsčiose ir besitęsiantis visą gyvenimą įvairiais etapais, procesais ir dažniu. Seksualumas yra žmogaus, kaip egzistencijos, dalis. Sveikas seksualinis vystymasis yra psichiškai, fiziškai, emociškai ir socialiai sveikų asmenų pagrindas.

Lytinės raidos palaikymo svarba

Lytinė raida apima reprodukcinų organų augimą ir vystymąsi, lytinį elgesį, įgūdžius ir susijusias problemas. Kaip ir kitos vystymosi sritys, šią raidos sritį reikia išnagrinėti, o seksualiniai įgūdžiai yra natūralūs ir būtini įgūdžiai, kurių reikia mokytis. Jie tokie natūralūs, kaip raumenų įgūdžiai, kuriuos laviname, kad vystytumės fiziškai, arba tokie pat svarbūs, kaip skaitymo ir rašymo įgūdžiai, kurie būtini pažintinei plėtrai.

Seksualinio vystymosi sritis ypač veikia emocinio vystymosi sritį ir tiesiogiai veikia asmenybės raidą per seksualinės tapatybės ugdymą, tinkamai parodant

elgesį dėl seksualinės tapatybės ir tinkamų seksualinės tapatybės vaidmenų bei savybių pasirinkimo. Todėl lytinio švietimo vykdymas, tinkamu metu, t. y. ankstyvame amžiuje, teigiamai veikia kitų sričių vystymąsi, ypač emocinės ir asmenybės sričių. To pasėkoje asmeniui bus lengviau integruotis į bendruomenę.

Visi šie aukščiau paminėti procesai rodo lytinės raidos svarbą. Šios srities raida yra gyvybiškai svarbi asmenims, kurie turi proto negalią, kuriems sunku mokytis abstrakčių koncepcijų ir kurie negali suprasti savo paties lytiškumo bei seksualumo.

Žmogus yra bendruomeniškas, taigi jis turi išsiugdyti tokį elgesį, kad galėtų prisitaikyti prie bendruomenės ir joje išgyventi. Asmuo turi pasižymėti tais bruožais ir gebėti atlikti tuos vaidmenis, kurie priskiriami jo lyčiai ir kurių iš jo tikimasi. Taigi labai svarbus pavyzdys. Nuo to priklauso ar asmuo mokysis tinkamo elgesio ir lavins tinkamus įgūdžius. Proto negalią turintys asmenys galės lavinti savarankiško gyvenimo įgūdžius, atitinkančius jų lytį ir seksualinį elgesį, jei bus teikiama profesionali pagalba.

Lytinės raidos palaikymo svarba

Lytinė raida apima seksualinių emocijų, elgesio, įgūdžių ir įsitikinimų vystymąsi. Šis procesas yra glaudžiai susijęs su kasdienio gyvenimo įgūdžiais, tarpasmeniniais, saugos, sveikatos ir savarankiško gyvenimo įgūdžiais, pvz., seksualinės tapatybės ugdymu. Kitaip tariant, palaikyti proto negalią turinčio asmens seksualinį vystymąsi reiškia palaikyti jo pažintinį ir emocinį vystymąsi bei savarankiško gyvenimo įgūdžių įgijimą. Lytinės raidos skatinimas:

- Leidžia ASD (+ proto negalią) turintiems asmenims atpažinti savo lytiškumą.
 - Leidžia ankstyvoje vaikystėje žaisti su savo lytį atitinkančiais žaislais ir atlikti savo lyčiai tinkamus vaidmenis.
 - Tai leidžia jiems suvokti savo ir kitų lytį bei išreikšti bendras ir skirtingas jų lyties ypatybes ikimokyklinio laikotarpio metu.
 - Tai leidžia jiems mokytis apie specialias kūno dalis ir pastebėti fizinius priešingos lyties atstovų skirtumus pradinėje mokykloje.
 - Tai padeda jiems išmokti rengtis pagal savo lytį ir užmegzti tinkamus santykius bei tinkamai bendrauti su bendraamžiais pradinėje
- Ir vidurinėje mokyklose.
- Tai jiems leidžia sužinoti apie brendimo ypatybes vidurinėje mokykloje.
 - Tai leidžia jiems sužinoti apie tinkamos dietos taikymą brendimo laikotarpiu.
 - Tai leidžia jiems žinoti, į ką reikėtų atsižvelgti bręstant.
 - Tai leidžia mergaitėms išmokti asmeninės higienos, susijusios su mėnesinėmis.
 - Tai leidžia jiems įgyti asmeninės higienos įgūdžių, pavyzdžiui nepageidaujamų plaukų šalinimas.
 - Tai leidžia jiems pažinti savo kūną, sužinoti apie tai kada, kur ir kaip liestis skirtingas savo kūno vietas.
 - Tai padeda jiems formuoti socialinius įgūdžius, tokius kaip tinkamas bendravimas su priešingos lyties atstovais brendimu laikotarpiu, suaugus.
 - Tai leidžia jiems įgyti pagrindinių savisaugos įgūdžių ir suprasti tokias sąvokas, kaip: privatumas, apsauga nuo seksualinio piktnaudžiavimo ir priekabiavimo.
 - Tai puiki galimybė jiems parodyti tinkamos seksualinės elgsenos pavyzdžius, įskaitant tinkamą požiūrį į priešingą lytį bendraujant, užtikrinant nepageidaujamų veiksmų prevenciją, užtikrinant tinkamų sprendimų priėmimą ir tinkamą pasirinkimą.
 - Tai leidžia jiems mokytis skirtingos elgsenos modelių skirtingose socialinės aplinkose suaugus (kaip elgtis bendraujant su priešinga lytimi,

taisyklės, kurių reikia laikytis socialinėje aplinkoje).

tinkama reakcija į seksualinius veiksmus darbo pasaulyje ir tinkamo elgesio demonstravimas skirtingose situacijose).

Kaip matyti, lytinės raidos palaikymas leidžia įgyti visus pagrindinius visą gyvenimą trunkančius įgūdžius ir padeda normalizuotis bei įsitraukti į visuomenę. Yra pagrindinės koncepcijos, kaip palaikyti ir skatinti tinkamą lytinę raidą: lytis, seksualumas, lytinė branda, lytinė tapatybė ir seksualinis švietimas.

Pagrindinės seksualinio vystymosi sąvokos

Lytis: Biologiškai yra vyras ar moteris. Tai reiškia biologinę lytį.

Lytis (seksualinė tapatybė): Natūralios biologinės savybės, t. y. vyrų ir moterų įsitikinimų sistemos, lūkesčiai, elgesys, vertybės ir nuomonės, susijusios su jų bendruomene ir socialinėmis struktūromis. Tiksliau tariant, vaidmenys, manieros ir visuomenės lūkesčiai, kurių tikimasi iš vyrų ir iš moterų.

Seksualumas: Fizinis, emocinis ir socialinis gyvenimas ir santykiai, susiję su žmonių instinktu daugintis. Seksualumas apima visas seksualines moterų ir vyrų sąveikas, tokias kaip emocinio intymumo troškimas, instinktai ir lytiniai santykiai.

Lytinė branda: Kai žmogaus lytinė sistema ir organai pasiekia tokį lygį, kad būtų galima sukurti sveiką embrioną.

Seksualinė tapatybė: Tai gebėjimas leisti

žmonėms įsisąmoninti savo lytį, suvokti savo kūną ir seksualumą bei atitinkamai valdyti savo emocijas ir elgesį.

Lytinis švietimas: Tai yra švietimo procesas, teikiamas asmenims, siekiant suteikti žinių apie seksualumą, apie atsakomybės prisiėmimą, seksualinės elgsenos valdymą, savo instinktų kontroliavimą, seksualinių problemų sprendimą. Švietimo metu įgyjamos žinios, įgūdžiai, susiję su seksualumu ir lytiniu gyvenimu.

Žmonėms, turintiems proto negalią, svarbu, išmokti tinkamų sąvokų, susijusių su lytiniu švietimu. Pirmiausia mokytojai turėtų išmokyti šių sąvokų, tuomet jas turėtų vartoti mokymosi proceso metu. Šiuo atžvilgiu reikėtų taikyti tiek teoriją, tiek praktiką.

Lytinės raidos teorijos

Yra keletas lytinės raidos teorijų. Šios lytinės raidos teorijos turėtų būti taikomos, skatinant lytinę raidą. Teorijos yra (1) pažinimo-raidos teorija, (2) socialinio mokymosi teorija, (3) psichoanalitinė teorija, (4) informacijos apdorojimo teorija ir (5) mokymosi teorija.

(1) Pažinimo-raidos teorija: Remdamasis Piaget teorija, Kohlbergas siūlo, kad švietimas vyktų 3 etapais:

1.1. Vaikai pirmiausia sužino apie moterų ir vyrų skirtumus ir supranta savo lytį.

1.2. Vaikai supranta, kad jų lytis nesikeis.

1.3. Jie supranta, kad kitų asmenų lytis nesikeis, nors pasikeis jų išvaizda ir veiksmai.

(2) Pagal socialinio mokymosi teorija vaikas imituoja ir mokosi seksualinių vaidmenų, elgesio stebėdamas aplinkinius asmenis. Todėl lytinis švietimas prasideda namuose, šeimoje. Vaikai iš pradžių mėgdžioja savo tėvų veiksmus. Berniukai stebi vyriškus tėvo veiksmus, o mergaitės – motinos moteriškus veiksmus, kad išmokytų elgtis taip pat.

(3) Psichoanalitinė teorija yra Froido seksualinės raidos teorija, dar vadinama psichoseksualine teorija. Froidas teigė, kad asmenybė iš esmės susiformuoja iki 4 – 5 metų amžiaus, veikiama pasąmonės ir ankstyvos vaikystės patirties, tačiau vystosi ji ir toliau iki tol, kol žmogus pasiekia lytinę brandą. Pagal tai, koku būdu šiuose amžiaus tarpsniuose žmogus patenkina malonumo poreikį, išskiriamos psichoseksualinio vystymosi fazės. Jeigu kurios nors fazės metu kyla problemos ir jos laiku neišsprendžiamos, asmenybė užsifiksuoja toje fazėje, sutrinka jos santykis su aplinka.

(4) Informacijos apdorojimo teorija teigia, kad lytinė raida grindžiama schemomis. Schemos sudaromos atsižvelgiant į seksualinius vaidmenis ir leidžia vaikui rūšiuoti informaciją bei išmokti lyties vaidmenų. Vaikai kuria sekso schemas prieš formuodami seksualinę tapatybę. Tada jie pradeda domėtis savo lytimi. Jie išmoksta savo lyties schemų, jas naudoja ir kuria seksualinius vaidmenis.

Mokymosi teorija taip pat žinoma, kaip lyties vaidmenų nustatymas, jų išmokimas pagrįstas atlygiu ir bausme. Vaikai, kurie elgiasi tinkamai dėl savo lyties, yra apdovanojami, o ne baudžiami.

Visos aukščiau apibendrintos teorijos gali būti naudojamos kaip pagrindas įvairiais aspektais palaikant ir skatinant lytinę raidą. Lytinės raidos etapai mokytojams dažnai paaiškinami Froido teorija. Tačiau, atsižvelgiant į vaikų, turinčių proto negalią, mokymąsi ir veiksmingą jų ugdymo praktiką, negalima ignoruoti socialinio mokymosi teorijos ir mokymosi teorijos poveikių palaikant tokių vaikų lytinę raidą.

Mokslinės praktikos panaudojimas skatinant lytinę raidą

Skatinant lytinę raidą, geriau naudoti mokslu pagrįstą praktiką, kurios laikomasi specialiojo ugdymo srityje.

Ši praktika turėtų būti taikoma atsižvelgiant į individualias asmens savybes ir įgūdžius ar elgesį mokant. Turėtų būti atsižvelgiama į proto negalią, turinčių vaikų mokymosi ypatybes. Turėtų būti naudojami lengvai naudojami ir veiksmingi metodai ir būdai, kurie būtų pavyzdys. Turėtų būti naudojami modeliais, pagrįsti konkrečiais pavyzdžiais, vaizdinės priemonės. Mokymosi procese reikėtų naudoti technologijas, vaizdines priemones, socialines istorijas, natūralius mokymosi metodus ir vaidmenų žaidimus.

Animacija, kita garso, vaizdo ir mokomoji medžiaga turėtų būti naudojamos siekiant formuoti tinkamą seksualinę elgseną, vengiant netinkamos.

Vaidmenys ir atsakomybė palaikant seksualinį vystymąsi

Iš pedagogų, atsakingų už ASD (protinę negalią) turinčių vaikų seksualinio vystymosi palaikymą, pirmiausia tikimasi, kad jie turės specialiojo ugdymo profesines etikos normas.

Lytinė raida yra daugialypis procesas ir jį galėtume apibūdinti taip:

- Lytinė raida yra sudėtinga sritis, pasižyminti biologiniais, psichologiniais, fiziologiniais, socialiniais, kultūriniais, moraliniais, religiniais, antropologiniais, ekonominiais ir politiniais aspektais. Todėl mokytojai turi atsižvelgti į visus šiuos lytinės raidos aspektus, turi gebėti gerai atpažinti šeimos struktūrą ir kultūrą ir dirbti visiems šiems aspektams sąveikaujant. Pagrindinė mokytojų pareiga ugdyti asmenis, atsižvelgiant į skirtingas vertybes ir įsitikinimus bei skirtingas fiziologines sąlygas, ir pritaikyti ugdymą atsižvelgiant į individualias socialines ir kultūrinės ypatybes.
- Konfidencialumas ir privatumas yra pagrindinės lytinės raidos ir lytinio švietimo taisyklės. Nesvarbu, kokių įgūdžių ar elgesio mokoma privalu laikytis šių taisyklių.
- Svarbu tinkamu metu ir pateikti pakankamą informacijos apie seksualumą.

Būtina perduoti šią informaciją, atsižvelgiant į vaikų amžių, kad tuo pačiu būtų patenkintas ugdytinių smalsumas ir kad būtų užtikrintas pakankamas trūkstamų žinių kiekis. Dėl trūkstamos informacijos asmenys gali klysti, gali elgtis aplaidžiai, o tam tikrais atvejais piktnaudžiauti. Kita vertus, per didelis informacijos kiekis gali suklaidinti udytinius, taigi labai svabu organizuoti tinkamai mokymo procesą.

- Turėtų būti mokoma apie tai, kas yra ir apie tai, kas nėra seksualumas, kokie bendruomenės įsitikinimai apie seksualumą yra teisingi, o kurie nėra teisingi. (pvz., „vaikus neša gandrai“). Teikiama informacija turėtų būti moksliskai pagrįsta, praktiška, tinkamai pateikiama.
- Seksualumas yra abstrakti sąvoka. Lytinio švietimo proceso metu, kai įmanoma, turėtų būti teikiama pirmenybė konkrečioms pavyzdžiams ir moksliskai pagrįstoms praktikoms (pavyzdžiai, vaidmenų žaidimai, klaidingas mokymas ir kt.).
- Darbas su tėvais. Patys svarbiausia asmenys yra tėvai, todėl mokytojai pirmiausia turėtų pasirūpinti tėvų švietimu, kad paskatintų vaikų tinkamą lytinę raidą. Tėvai turi būti informuojami apie tai, ką jie galėtų nuveikti šioje srityje, turėtų būti aiškiai apibrėžti tėvų vaidmenys.
- Mokytojai turėtų bendradarbiauti su tėvais. Tėvai turėtų būti informuojami apie tai, kaip turėtų elgtis namuose. Jie turėtų labai atidžiai

stebėti lytinio švietimo procesą ir vaikų lytinę raidą.

- Tėvams turėtų būti pateikiama tokia informacija, kuri formuotų jų tinkamą požiūrį į seksualumą, turėtų būti lavinami tėvų specifiniai įgūdžiai, kad jie galėtų padėti formuoti vaikų lytinei tapatybei.

3. VEIKLOS, UŽTIKRINANČIOS PRIVATUMO ĮGYVENDINIMĄ

Pradiniame lytinio švietimo etape turėtų būti įgyjami privatumo įgūdžiai. Ankstyvame amžiuje vaikai negeba pažinti savo lytinių organų, jiems nėra žinoma seksualumo samprata. Taigi labai svarbu vaikams suteikti tinkamą informaciją apie jų lytinius organus, tinkamą požiūrį į juos, atitinkamą elgesį. Jie turėtų būti mokami tinkamo elgesio modelių seksualumo atžvilgiu. Toks elgesys, įgytas ankstyvame amžiuje, užtikrins jų įsitraukimą į bendruomenę, padės prisitaikyti prie tam tikrų kultūrinių, religinių, teisinių normų.

Privatumo būtinumas

Privatumo sąvoką įvairūs šaltiniai apibrėžia kaip sritį, kur žmonės gali būti vieni ir gali patys nuspręsti, kokiomis sąlygomis, kada, kaip, kur palaikys ryšį su kitais.

Privatumas apibrėžiamas daugelio sričių kontekste, tokių sričių kaip: kūnas, moters ir vyro santykiai, seksualumas, namų ir šeimos gyvenimas, religinės ir politinės pažiūros. Privatumas apima visas asmenines asmens vertybes, t.y., fizines, intelektualines, socialines ir emocines.

Privatumas – tai asmenų, grupių ar organizacijų teisė nuspręsti, kada ir kaip atskleisti turimą informaciją kitiems. Privatumas taip pat reiškia, kad pareigūnas negali atskleisti jokio subjekto ar asmens informacijos, kurią jie sužinojo, kaip to reikalauja jo pareiga, arba privalo saugoti konfidencialumą įstatymų nustatyta tvarka. Pavyzdžiui, gydytojai privalo laikytis konfidencialumo principo, užtikrinti asmeninių duomenų apsaugą, užtikrinti tam tikros informacijos slaptumą, kurią sužinojo, atlikdamas profesines funkcijas, žinoma, išskyrus atvejus, kai pacientas ar jo teisėtas atstovas pateikia sutikimą ir to reikalauja įstatymas.

Seksualumo kontekste taip pat yra labai svarbus privatumas, slaptumas.

Asmeninis privatumas nustato teisę būti atskirai, neatskleisti savo informacijos ir intymiai bendrauti iki norimų ribų. Ši teisė apima ir individualų seksualumą.

Yra žinoma, kad priekabiavimo, ir nepriežiūros aukos dažnai yra vaikai, moterys ir neįgalieji. Nustatyta, kad moterys, turinčios negalią dažniau tampa priekabiavimo aukomis. Priekabiavimą dažniausiai patiria iš tų asmenų, su kuriais užmezgamas artimas ryšys, artimi santykiai. Taigi priekabiavimas dažniausiai reiškiasi artimoje aplinkoje. Prievara ir priekabiavimas dažniausiai pasireiškia šeimoje, artimoje aplinkoje. Taigi asmenys, turintys proto negalią patenka į padidintos rizikos grupę prievartos atžvilgiu.

Kūno privatumo samprata vystosi jau ankstyvame amžiuje, priklausomai nuo šeimos ir socialinės aplinkos. Privatumo ugdytas yra svarbi proto negalią turinčių asmenų problema. Ji pasireiškia dėl per didelio aplaidumo, piktnaudžiavimo ir priekabiavimo, kurie patiriami socialinėje aplinkoje.

Taigi labai svarbu asmenis, turinčius proto negalią mokyti privatumo įgūdžių. Be to, asmenys, turintys proto negalią, gali netinkamai interpretuoti seksualinius veiksmus. Todėl kita medalio pusė – neleisti jiems priekabiauti. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ir tai neapsaugo proto negalią, turinčių asmenų nuo visiškos rizikos, bet tai gali padėti imtis atsargumo priemonių ir užtikrinti jų saugumą. Svarbiausia užtikrinti šių asmenų saugumą namuose ir mokyklose, kur daugiausia laiko ir praleidžia vaikai.

Pagrindiniai asmenų, teikiančių pirminę priežiūrą, vaidmenys privatumo ugdyme

Švietimas apie privatumą iš tikrųjų prasideda nuo kūdikystės. Paprastai reikia išmokyti visus vaikus (nepaisant to, ar jie turi proto negalią ar ne) atpažinti savo ir kitų ribas, rodyti tinkamą privatumo saugos pavyzdį. Pvz., svarbu nekeisti kūdikio vystyklų kitų asmenų akivaizdoje, bet kiekvieną kartą pakeisti sauskelnes tik tėvų ar globėjų akivaizdoje ir tik tam skirtoje patalpoje; tas pats principas turėtų būti taikomas rengiantis ar nusirengiant.

Paauglystės nereikėtų drausti jaunuoliui pažinti savo kūno arba jį slopinti sakant: „Ne, tai gėda, nuodėmė“. Nereikėtų paauglių gėdinti.

Tai neigiama praktika, tiek psichinės, tiek lytinės raidos atžvilgiu. Turėtų būti pateikta informacija, moksliskai pagrįsta, praktiškai naudinga ir tiksli apie žmogaus kūną, jo seksualumą ir privatumą. Paauglystės laikotarpiu paaugliai turėtų būti informuojami apie kūno pokyčius, taip pat turėtų būti informuojami apie kitų požiūrį. Svarbu padėti vaikui suprasti, kad jo kūnas ir kūno pokyčiai yra privatūs. Taip pat negalima drausti kalbėti apie seksualumą, bet nereikėtų teikti žalingos informacijos. Taigi reikalaujama informuoti ir supažindinti vaikus su sritimis, kurias žmonės laiko privačiomis.

Kai žodis privatumas vartojamas žmogaus kūno kontekste, seksualumo kontekste, tai visada reiškia privatumą. Ši sritis – intymi, privati, neliečiama. Šiuo atveju privatumas apibrėžia neliečiamumą, kuris susijęs su: draudimu žiūrėti, kalbėti, liesti. Pagrindinė asmenų, teikiančių pirminę priežiūrą, atsakomybė yra saugos užtikrinimas, kad būtų apsaugotas asmens neliečiamumas, slaptumas bei privatumas.

Privatumo sąvoka taip pat susijusi su apribojimais. Pagrindinė asmenų, teikiančių pirminę priežiūrą, užduotis yra išmokyti proto negalią, turinčius asmenis neleisti pažeisti savo asmeninių ribų ir nepažeisti kito asmens ribų. Tai gi svarbu užtikrinti, kad jie išmoktų saugoti ir save, ir kitus.

Privatumo užtikrinimas

Kai vaikai, turintys proto negalią nesugeba rasti tikslios ir pakankamos informacijos apie seksualumą, lytiškumą, tuomet šios informacijos jie gali ieškoti netinkamuose ir žalinguose šaltiniuose. Dėl trūkstamos informacijos gali kilti pavojų. Pavyzdžiui, kai seksualumas yra apibrėžiamas kaip reiškinys, „padarantis žmones laimingus“, tai gali priversti vaiką patenkinti draugo prašymą padaryti jį laimingu, arba dėl tų pačių priežasčių kito paprašyti patenkinti jo seksualinius poreikius. Kartais vaikai jaudinasi, bijo, gėdinasi, kai aptariami seksualiniai dalykai, viršijantys vaiko smalsumą ir išsivystymo lygį, įskaitant nereikalingas detales. Teikiant šią informaciją svarbu vadovautis specialistų ir ekspertų rekomendacijomis.

Lytinio brendimo metu sustiprėja savikontrolės jausmas ir bandymas išbandytų tėvų kontrolės ribas.

Dėl šios priežastis tampa sudėtinga stebėti vaiką. Turėtų būti užtikrinama vaiko autonomija, tačiau vaikas neturėtų būti paliktas vienas. Svarbu suvokti savo ir kitų ribas ir išmokyti vaikus apie tai, kas yra socialinis pritarimas. Tai yra pagrindinis gebėjimas pasakyti „ne“ ir priimti „ne“ kaip atsakymą (priimti atmetimą).

Ypač svarbu ugdyti šiuos gebėjimus asmenų, kurie turi proto negalią. Dažniausiai pasitaikančios seksualinės problemos ir seksualiniai lūkesčiai yra susiję su noru liesti privačias zonas, kad būtų patirtas seksualinis malonumas, kad būtų patenkintas santuokos troškimas, kad būtų patenkintas poreikis liesti priešingos lyties asmenį, nesugebėjimas tinkamai reaguoti į kūno pokyčius, nesugebėjimas valdyti seksualinių poreikių, seksualinės prievartos naudojimas. Tai susiję su asmenų, turinčių proto negalią neteisingu suvokimu ir patirta prievarta (net ir seksualine prievarta). Asmenys, turintys proto negalią, gali reaguoti į jiems rodomą susidomėjimą per didelę meilę ir sutikti su lytiniais santykiais to nežinodami, nesuprasdami ir susidurdami su

seksualine prievarta. Jiems sunku atskirti, kas yra tikra, o kas nėra tikra, todėl juos lengva apgauti. Seksualinių žinių trūkumas, ribota santykių patirtis ir ribotos žinios apie tai, kaip galėtų apsisaugoti, padidina prievartos riziką, netinkamų seksualinių/lytinių santykių riziką.

Seksualumo kontekste privatumą galima apibrėžti ir kaip asmeninę erdvę. Privatumą galima apibūdinti kaip žinojimą, kad mūsų kūnas neliečiamas. Privatumas gali būti apibūdinamas kaip mokėjimas rengtis/nusirengti kitiems nematant mano kūno, kad kiti nematytų kūno, ypač intymų kūno vietų.

Kūno privatumas

Kartais galime būti liudininkai, kad vaiko lytiniai organai tampa meilės objektu. Kaip pavyzdyje: „Eime, parodyk savo varpą“, yra labai rizikinga akcentuoti ir atkreipti dėmesį į vaiko lytinius organus.

Vėlgi yra rizikinga vaikystėje peržengti ribas su suaugusiais. Pavyzdžiui, ydinga prašyti: „Leisk, kad jis tave apkabintų“; „Tegul ji tave pabučiuoja“; „Sėsk ant jo/ant jos kelių“. Tokie teiginiai gali išmokyti vaiką netinkamų ribų, gali padidinti prievartos riziką. Į visus šiuos dalykus reikia žiūrėti rimtai ir negalvoti, kad „jis/ji yra tik vaikas“; „jis/ji nieko nežino“. Toks požiūris yra neteisingas.

Vaikystėje svarbu, kad suaugusieji nepersirengintų vaikų akivaizdoje, nevaikščirotų apsinuoginę vaikų akivaizdoje, nežiūrėtų TV programų, vaizdo įrašų kuriuose rodomas žmogaus kūnas vaikų akivaizdoje, neturėtų lytinių santykių vaikams matant. Labai svarbu, kad vaikas turėtų savo kambarį. Taip pat labai svarbu kuo anksčiau išugyti vaiko savarankiškumą, kad vaikas galėtų pasirūpinti pats savimi, pavyzdžiui higiena, taip išvengiant bereikalingo fizinio kontakto, blogo prisilietimo. Reikėtų vaiką mokyti savarankiškai naudotis tualetu, savarankiškai maudytis, kai vaikas tą padaryti galėtų ir pats. Tokiu būdu jie suprastų, kad prie savo intymų zonų gali liestis tik patys.

Tualetu metu reikia vengti veiksmų, kurie gali stimuliuoti seksualines vaiko zonas, negalima pykti ant vaiko ir parodyti pasibjaurėjimo. Vaikai turėtų gebėti atpažinti, kuo skiriasi geras prisilietimas nuo blogo prisilietimo. Jiems turėtų būti paaiškinta, kad tik tėvai/globėjai ir kokiomis aplinkybėmis galėtų liestis prie jų intymių kūno vietų.

Pagarba kitų privatumui

Asmenys gali susidurti su netikėtomis rizikomis. Viena iš tokių rizikų yra nepriežiūra ir piktnaudžiavimas. Taigi lytinio švietimo tikslas turėtų būti orientuotas į pastangas užtikrinti tinkamo seksualinio elgesio raišką bei apsaugoti vaikus nuo apleistumo bei prievartos.

Kiekvienas asmuo, kuris rūpinasi neįgaliaisiais, turėtų teikti pirmenybę veiklai, kuria siekiama užkirsti kelią neįgalių asmenų apleistumui ir piktnaudžiavimui jais. Socialinėse erdvėse ir socialinės sąveikos metu, ugdymo įstaigose turėtų būti užtikrintas negalią turinčių asmenų saugumas.

Integracija į socialinę aplinką yra praktika, kuri yra labai svarbi. Taigi labai svarbu formuoti savisaugos įgūdžius.

Apskritai diskusijos dėl privatumo tebevyksta. Kadangi pasaulyje populiarėja komunikacinės technologijos, pastebimi dažni privatumo pažeidimai. Taigi, siekiant apsaugoti asmenį ir jo privatumą, kuriasi pilietinės organizacijos. Privatumo ugdymas – tai mokymasis atpažinti kitų privatumo ribas, jų neliečiamumą.

Raidos teorijos, apibūdinančios ir paaiškinančios raidos procesą, daro prielaidą, kad paprastai visi asmenys automatiškai įgyja visiems raidos tarpsniams būdingus įgūdžius. Taip yra, todėl, kad visos raidos sritys palaiko viena kitą ir yra susijusios viena su kita. Raidos metu negalima ignoruoti nė vienos raidos srities, ir joks raidos etapas/sritis neturėtų būti laikomos privilegijuotomis vienos kitų atžvilgiu. Taigi tinkamas seksualinis elgesys formuojamas, įgyjant žinių, mokantis socialinių taisyklių, tampant savarankišku. Išmokimas yra svarbus aspektas lytinio ugdymo srityje. Žmonės turėtų mokytis tinkamo elgesio, atsižvelgiant į neliečiamumo ir privatumo aspektus.

3. PAGALBA, UGDANT RŪPINIMOSI SAVIMI ĮGŪDŽIUS

Teikiant paramą svarbus vaidmuo tenka atsakomybei.

Globėjai (mokytojai ir tėvai), dirbantys su negalią turinčiais asmenimis vaidina skirtingus

vaidmenis, ugdydami savipriežiūros įgūdžius. Mokytojai yra tie asmenys, kurie organizuoja švietimo procesą. Jie reikalui esant bendradarbiauja su tėvais (globėjais), suteikia reikiamų žinių. Pagrindinė mokytojo užduotis – tiksliai nustatyti asmenų poreikius. Tai būtina sąlyga, siekiant užtikrinti asmenų, turinčių proto negalią savarankiškumą.

Asmenų poreikiai turėtų būti vertinami, atsižvelgiant į tam tikrus aspektus: geografinius, lyties, socialinius, kultūrinius, ekonominius. Taip pat turėtų būti atsižvelgta į tėvų (globėjų) lūkesčius. Taigi to pasėkoje būtina sukurti tinkamas programas, sudaryti tinkamas sąlygas įgūdžių lavinimui, tiksliai įvertinti asmenų turimus įgūdžius, taip pat įgūdžius, kurių stokojama.

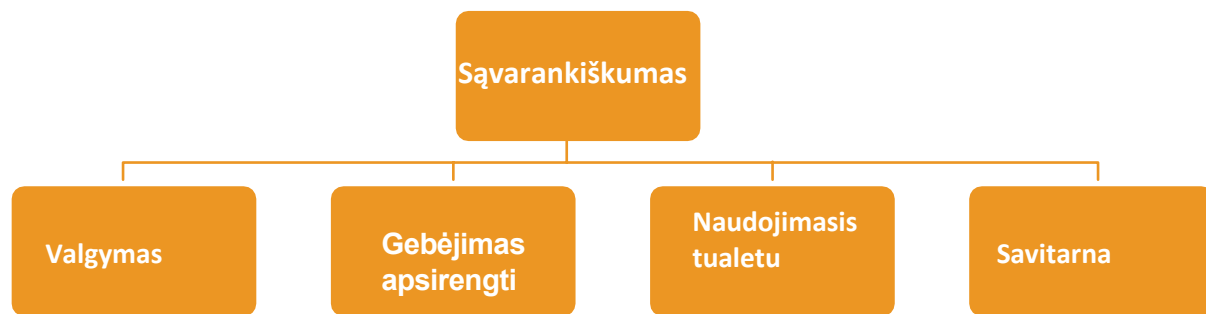
Pradėjus mokymosi procesą turėtų būti siekiama užtikrinti, kad pageidaujami įgūdžiai būtų įgyti per numatytą laiką. Mokytojai turėtų bendradarbiauti su tėvais (globėjais). Svarbiausias įgytus įgūdžius stiprinti, naudoti kasdieniniame gyvenime. Remiantis tuo, pasibaigus mokymosi procesui asmenims ir toliau turėtų būti sudaromos sąlygos tobulinti, lavinti, įtvirtinti įgytus įgūdžius, todėl į šį procesą aktyviai turėtų įsitraukti tėvai (globėjai). Neteisinga manyti, kad tai tik profesionalų ir ekspertų pareiga.

Ekspertų užduotis užtikrinti, kad mokytojai tinkamai organizuotų mokymosi procesą, laikydamiesi profesinės etikos principų.

Savęs priežiūros įgūdžių įgijimas paauglystės laikotarpiu

Pagrindinis teikiamų specialiojo ugdymo ir palaikomojo švietimo paslaugų tikslas –

padėti proto negalią turintiems asmenims gyventi savarankiškai. Savarankiškas gyvenimas reiškia, kad individas sugeba gyventi nebūdamas priklausomas nuo kitų. Vienas iš pagrindinių įgūdžių, leidžiančių proto negalią turintiems asmenims gyventi savarankiškai, yra gebėjimas pasirūpinti savimi. Savitarnos įgūdžiai apima pagrindinius įgūdžius, kurių reikia asmeniui, norint pasirūpinti savimi. Šiame paveikslėlyje pristatomi įgūdžiai, užtikrinantys asmenų, turinčių proto negalią savarankiškumą.

Paveikslėlis 1. Savarankiškumo įgūdžiai

Pagrindiniai įgūdžiai, įskaitant valgymą, apsirengimą, tualetą ir asmens priežiūrą, skiriasi priklausomai nuo asmens vystymosi etapo. Tikimasi, kad ikimokyklinio amžiaus vaikas gebės „plauti rankas ir veidą“, naudosis asmeninės higienos priemonėmis, o paauglys įgys sudėtingesnių įgūdžių, pavyzdžiui, tokių kaip, tokių kaip: „prausimasis duše, higieninių servetėlių naudojimas, gebėjimas skustis ir pan.“. Asmenims, turintiems proto negalią išsivystymo lygis svarbiau nei amžiaus tarpsnis, kuriam jį galėtume priskirti.

Būtina atsižvelgti į neįgalių asmenų pasiekimų lygį, įvertinti jų turimus įgūdžius, taip pat įvardinti įgūdžius, kurių tikimės išmokyti. Proto negalią, turintiems asmenims labai svarbu užtikrinti mokymosi proceso sistemingumą, kad būtų galima lavinti pirmiausia savitvardos įgūdžius. Kitaip tariant, šie asmenys gali įgyti daug įgūdžių, kuriuos demonstruoja asmenys, neturintys negalios.

Jie juos ugdo stebėdami bendraamžius ir kartodami jų elgesį. Toliau pateikiami ugdymo metodai:

Modeliavimas

Modeliavimas yra viena iš įrodymais pagrįstų praktikų. Ji taikoma siekiant lavinti rūpinimosi savimi įgūdžius. Tikimasi, kad asmuo stebėdamas kitus imituos jų atliekamus veiksmus, praktikas. Tiek bendraamžiai, tiek suaugusieji gali rodyti pavyzdį, kaip reikėtų pasirūpinti savimi. Be to, tėvai (globėjai) ir mokytojai gali paskatinti kitus asmenis, gebančius pasirūpinti savimi tapti pavyzdžiu proto negalia, turintiems asmenims. Tikima, kad tai motyvuotų proto negalią, turinčius asmenis pakartoti tam tikras veiklas ir tokius būdu ugdyti rūpinimosi savimi įgūdžius. Pvz., mokytojas kitam mokytojui galėtų pasakyti: „Gerai, kad prausiesi. Šaunuolis, kad lankai mokyklą! Mes turėtume rūpintis savimi“. Šiuo pavyzdžiu būtų motyvuojami proto negalią, turintys asmenys praustis, lankyti mokyklą, patiems rūpintis savimi pagal asmenines galimybes.

Kita praktika, kurią galima būtų taikyti – tai vaizdinis modeliavimas. Būtų naudojamas vaizdo įrašas, kuriame pateikiamos situacijos, kuomet asmuo bando pasirūpinti savimi, pavyzdžiui, nusiprausti, susišukuoti ir pan. Svarbu naudoti patikrintus ir tinkamus vaizdo įrašus.

Tikimasi, kad neįgalieji žiūrėdami vaizdinę medžiagą, mėgdžios, kartos veiklas, susijusias su rūpinimosi savimi. Pvz., mokytojas gali nufilmuoti medžiagą, įtraukdamas bendraamžius iš artimos aplinkos. Pavyzdžiui, būtų filmuojama medžiaga apie tai, kaip jaunuolis prausiasi, skutasi ir pan. Tuomet mokytojas galėtų paprašyti mokinio pakartoti veiklas, kurios buvo demonstruojamos vaizdo įrašė.

Šiame procese svarbūs 2 etapai: vaizdo įrašų kūrimas ir vaizdo įrašų pristatymas.

Norėdami parengti vaizdo įrašą, galite atlikti šiuos veiksmus:

- Parenkami asmenys, kurie bus filmuojami. Jie mokomi tiksliai demonstruoti tam tikrų veiklų atlikimą, susijusių su aktualių įgūdžių lavinimu.
- Scenarijaus rengimas.
- Filmavimas.
- Filmuotos medžiagos apdorojimas. Įrašo trukmė neturėtų būti ilgesnė nei 2 – 5 min.

Norėdami pristatyti vaizdo įrašą, galite atlikti šiuos veiksmus:

- Mokytojas ir mokinys sėdi vienas šalia kito arba vienas priešais kitą.
- Atkreipiamas asmens dėmesys į įgūdžius ir vaizdo įrašą: „Aš tau paruošiau vaizdo medžiagą. Laikas žiūrėti. Ar esi pasiruošęs?“
- Vaizdo medžiagos peržiūra.
- Mokinys kartoja veiklas ir veiksmus matytus vaizdo įrašė.
- Jei mokinys atlieka viską tinkamai, pereinama prie kitų veiklų.
- Jei mokinys nesugeba pakartoti matytų veiklų, peržiūra kartojama. Asmuo vėl bando atlikti reikiamus veiksmus ir veiklas.

Įsigilinkime į pavyzdį. Tarkime, kad mokytojo tikslas yra lavinti Jono skutimosi įgūdžius.

Mokytojas parengia vaizdo įrašą, kuriame vaizduojama, kaip asmuo skutasi. Tada mokytojas kartu su Jonu peržiūri vaizdo įrašą. Mokytojas sako: „Jonai, šiandien mes mokysimės skustis. Aš parengiau vaizdo įrašą apie tai, kaip reikėtų skustis. Pažiūrėkime“. Tada pradėdama vaizdo įrašo peržiūrą. Pajutus, kad Jonas yra išsiblaškęs, mokytojas sako: „Turėtume žiūrėti į ekraną./Žiūrėti reikėtų čia“. Tokiu būdu mokytojas bandytų atkreipti Jono dėmesį į vaizdo įrašą. Pasibaigus filmuotai medžiagai reikėtų pasakyti: „Tu labai tyliai žiūrėjai vaizdo įrašą, tai puiku!“ Tuomet mokytojas turėtų palydėti Joną į vonios kambarį, kur jis bandys skustis. Mokytojas sako Jonui: „Dabar tu skuskis taip, kaip matei vaizdo įrašė skutantis“. Tokiu būdu mokiniui būtų suteikta galimybė lavinti šį įgūdį. Jei Jonui pavyksta atlikti šį veiksmą, kaip matyta vaizdo įrašė, mokytojas patikina jį, kad veiksmas atliktas gerai. Jei Jonas nesugeba atlikti veiksmo arba jį atlieka netinkamai, mokytojas gali leisti Jonui ir vėl žiūrėti vaizdo įrašą. Jonas dar kartą žiūri vaizdo įrašą, kol išmoksta atlikti pavaizduotą skutimosi veiksmą. Mokytojas turėtų organizuoti patikrinamąsias sesijas, t. y., kai vaizdo įrašas nėra žiūrimas, kad būtų įvertinti įgyti įgūdžiai. Mokytojas atlieka įvertinimą, vadovaudamasis mokinio atsakymais, atliekamomis veiklomis.

Įrašas gali būti parengtas pažingsniui. Tokiu būdu skutimosi veiksmas suskirstomas į žingsnius. Kiekvienas žingsnis nufilmuojamas atskirai. Tuomet mokinys žiūrėdamas vaizdo įrašą peržiūrėjęs kiekvieną žingsnį, jį pakartoja, ir taip iki paskutinio.

Vienu metu viena veikla

Taikant vienu metu vienos veiklos metoda mokiniui suteikiama tikslinė paskata reaguoti iš karto. Tai suteikia galimybę greičiau, lengviau išmokti. Mokinys yra raginamas. Raginamas gali būti gestu, žodžiu, pavyzdžiu ir pan. Kokie nurodymai turėtų būti pateikiami, nusprendžiama atsižvelgiant į mokinį ir tikslinių įgūdžių pobūdį. Pateikę kontrolinį raginimą, suteikiate galimybę į jį sureaguoti per 3–5 sekundes ir

jei mokinys reaguoja, kaip tikėtasi, tai padės jam lavinti įgūdžius. Jei mokinys neatsako arba atsako neteisingai, mokytojas vėl paragins, leisdamas ištaisyti klaidas ir reaguoti tinkamai.

Šios veiklos metu mokomasi:

- Mokytojas ir mokinys sėdi vienas šalia kito, vienas priešais kitą arba stovi.
- Koncentruojamas mokinio dėmesys: „Šiandien mes sužinosime... Ar jau pasiruošęs?“ ir pan.
- Mokinys skatinamas būti pasirengusiu dalyvauti veiklose.
- Mokinys skatinamas.
- Mokinys raginamas.
- Mokinys gali atsakyti per 3–5 sekundes.
- Jei mokinys pateiks teisingą atsakymą, teisingas atsakymas bus patvirtintas.
- Jei mokinys neatsako arba pateikia neteisingą atsakymą, klaida bus ištaisyta arba bus atliktas kitas pratimas.

Šiuo atveju mokiniui nėra suteikiama galimybė reaguoti savarankiškai. Čia labai svarbus veiklų atlikimo kontrolės aspektas. Tokiu būdu siekiama patikrinti ar asmuo įgijo reikiamą įgūdį. Tai kartoti galima kiekvieną dieną. Taip pat galima nustatyti veiklos kartojimo tvarkaraštį, veiklos kartojimo dažnį.

Tarkime, kad mokytojas nusprendžia, kad šios dienos tikslas išmokyti Mildą įsidėti higieninį įklotą. Tai tik vienas žingsnis tam tikrų įgūdžių grandinėje, todėl mokytojas parengia tam įgūdžiui įgyti būdingą įgūdžių analizę. Mokytojas sėdi šalia Mildos. Mokytojas paskatina: „Įsidėkim įklotą“. Mokytojas pademonstruoja pirmą žingsnį.

Mokytojas palaukia 3–5 sekundes, kol Milda atliks užduotį. Jei Milda tinkamai ją atlieka, mokytojas pagiria ją sakydamas: „Puikiai atlikta, tu esi nuostabi!“ Jei Milda pateikia neteisingą atsakymą arba visai neatsako, mokytojas parodys, kaip reikėtų atlikti kitą žingsnį. Šis procesas tęsiasi tol, kol visi veiksmai bus atlikti. Tai gali būti kartojama ir vėliau, siekiant įvertinti įgytą įgūdį.

Baigiamosios gairės

Parengtos gairės yra vienas efektyviausių mokymosi būdų. Mokytojas pats nusprendžia, kiek mokinys yra pažengęs, ar jis turi būti raginamas, ar jis gali atlikti išmoktas veiklas visiškai savarankiškai. Atsižvelgiant į asmeninius mokinio pasiekimus mokytojas nusprendžia: kaip dažnai reikėtų asmenį paraginti, kokio pobūdžio paraginimai turėtų būti naudojami. Priklausomai nuo įgytų įgūdžių, mokytojas priima sprendimą dėl raginimo/neraginimo.

Apibendrinant, mokytojas moko šių dalykų:

- Mokytojas ir mokinys sėdi vienas šalia kito. priešais vienas kitą, arba jie stovi.
- Mokinio dėmesys koncentruojamas sakant: „Šiandien mes mokysimės... Ar jūs pasiruošę?“ ir pan.
- Mokinys raginamas.
- Mokinys gali atsakyti per 4–5 sekundes.
- Jei mokinys pateiks teisingą atsakymą, teisingas atsakymas bus patvirtintas.
- Jei mokinys neatsako arba pateikia neteisingą atsakymą, klaida bus ištaisyta arba bus atliktas kitas pratimas.
- Atliekamas kitas pratimas.
- Kai mokinys teisingai atsakys, bus pereinama prie kito žingsnio.

Mokinių atsakymai, atliktų užduočių rezultatai dokumentuojami bei pateikiami duomenų kaupimo formose. Norint nustatyti, ar mokinys išmoko, atsižvelgiama į savarankiškai pateiktus teisingus mokinio atsakymus be paraginimo ir paskatinimo. Raginimo procedūra tol kartojama, kol mokinys atlieka užduotį neraginamas, savarankiškai ir teisingai.

Tarkime, kad mokytojas prašo Jorio atlikti depiliaciją, kad Joris įgytų kūno plaukų šalinimo įgūdžių, todėl mokytojas nusprendžia pasinaudoti rekomendacijų teikimo metodu. Mokytojas paruošia aplinką ir įrangą reikalingą šio mokymosi procesui. Mokytojas naudoja tikslinį stimulą

sakydamas: „Naudokite depiliaciją kūno plaukams pašalinti“, tada palaukia 3–5 sekundes, kol Joris atliks pirmąjį žingsnį. Jei Joris atlieka užduotį teisingai, jis sako: „Gerai padaryta, tu darai teisingai!“. Jei Joris neteisingai atlieka užduotį arba iš viso neatlieka, mokytojas paragins Jorį pateikdamas užuominą, atsakymą. Po to, kai Joris teisingai atliks užduotį, bus pereinama prie kitų žingsnių ir paraginimų: Mokymosi proceso metu Joriui turi būti suteikiama galimybė visiškai savarankiškai reaguoti į užduotį ir ją atlikti. Jorio reakcijos į užduotį, jos atlikimas leis įvertinti įgytus įgūdžius.

Socialinės istorijos

Socialinę istoriją galima apibūdinti kaip trumpą istoriją, kuri proto negalia, turintiems asmenims paaiškina sudėtingas situacijas, aptaria naujas sąlygas ir pan. Jai būdingas konkretus formatas, ji turi būti parašyta, vadovaujantis griežtomis ir konkrečiomis taisyklėmis.

Paprastai socialinės istorijos mokymosi procese nėra naudojamos tiesiogiai, lavinant asmenų turinčių proto negalią įgūdžiams. Jose pasakojama apie tai, kur, kada ir kaip galima pasirūpinti savimi. Kuriant socialines istorijas išskiriami 2 etapai: a) socialinės istorijos rašymas, b) istorijos papasakojimas. Rašydamas socialinę istoriją, mokytojas renka duomenis apie dominančią situaciją. Pasakojimas turi turėti pavadinimą, įvadą, turinį ir išvadų dalį. Svarbus turinys. Istorija turėtų būti trumpa, konkreti, aiški, tiksli. Socialinę istoriją sudaro aprašomieji sakiniai ir vienas ar keli vadovaujantys sakiniai. Istorijoje pateikiama probleminė situacija ir jos sprendimo būdai. Rašant socialinę istoriją svarbu atsižvelgti į penkis pagrindinius principus. Baigus rašyti socialinę istoriją svarbu panaudoti nuotraukas, piešinius, kad pasakojimas būtų aiškus, baigtinis. Tuomet svarbus pasidalinimas socialine istorija. Tam svarbu parinkti tinkamą aplinką ir tinkamą laiką. Socialinė istorija turėtų būti pristatoma ramioje aplinkoje prieš tai, kai mokinys turės atlikti užduotį, susijusią su aktualių įgūdžių lavinimu.

Mokymas pradedamas raginant atkreipti dėmesį. Mokytojas sako: „Aš parašiau tau šią istoriją“ arba „Aš turiu istoriją apie Atėjo laikas perskaityti šią istoriją“. Tada mokytojas perskaito pasakojimą mokiniui, paprašo mokinio jį perskaityti. Mokytojas užduoda 4-5 klausimus, kad įsitikintų, jog mokinys suprato istoriją. Nesupratus istorijos ar ją supratus klaidingai, istorija kartojama, pakartotinai užduodami klausimai. Istorija gali būti koreguojama, atsižvelgiant į mokinio galimybes. Tuomet pereinama prie konkrečios užduoties savarankiško atlikimo.

Taigi norint pristatyti istoriją turėtų būti atlikti šie veiksmai:

- Parinkta tinkama aplinka ir tinkamas laikas.
- Dėmesio koncentracija: „Šiandien mes mokysimės ... Aš turiu puikią istoriją apie... Ar tu pasiruošęs?“ ir pan.

- Mokinys raginamas.
- Skaitomas pasakojimas.
- Pateikiami 4-5 klausimai.
- Mokinys pagiriamas už teisingus atsakymus.
- Jei mokinys pateikia neteisingą atsakymą arba neatsako į klausimus, istorija skaitoma iš naujo.
- Mokinys atlieka užduotį, susijusią su konkrečiau įgūdžio lavinimu.

Aš privalau keisti higieninį įklotą kas 2 valandas
<p>Kraujuoju kai kuriomis mėnesio dienomis. Tomis dienomis aš naudoju įklotus. Naudojant įklotus, jie kartais gali pradėti smirdėti. Tai gali trikdyti mane ir aplinkinius. Įklotų naudojimas kartais gali pakenkti mano odai ir oda gali niežėti. Turiu keisti savo įklotą kas dvi valandas, kad išvengčiau šių problemų. Mano mokytojas gali man padėti primindamas, kad turiu pasikeisti įklotą. Jei kas 2 valandas keisiu įklotą, nebus kvapo ir neatsiras niežulys. Dėl to ir aš, ir aplinkiniai bus laimingi. Svarbu, įklotus keisti kas dvi valandas. Aš esu tokia laiminga, kai esu sveika ir gerai jaučiuosi.</p>

Pavyzdžiui, mokytojas gali parašyti istoriją taip, kad išmokytų Sofiją, kada reikia pasikeisti įklotą. Tada mokytojas perskaito istoriją tinkamoje aplinkoje ir tinkamu laiku.

Jis užduoda klausimus Sofijai, kad įvertintų, ar ji suprato istoriją. Jis pagiria Sofiją už teisingus atsakymus. Jei ji pateikia neteisingą atsakymą arba neatsako į klausimą, jie vėl kartu perskaito sakinį, kuriame yra teisingas atsakymas.

Apibendrinimas

Mokymo tikslas yra ne tik išmokyti mokinius naujų elgesio modelių. Tikimasi, kad mokiniai nepamirš išmoktų įgūdžių ir juos taikys kasdienėse situacijose.

3. PATIKIMUMO APLINKOS

KŪRIMAS

Pasitikėjimo ratas

Asmenys, turintys proto negalią, gali susidurti su įvairiomis grėsmėmis, bendraudami. Grėsmės, su kuriomis gali susidurti neįgalieji gali būti tokios kaip: netinkamas aplinkinių elgesys, pavyzdžiui, užgauliojimas,

priekabiavimas, šaipymasis, patyčios ir nepriežiūra. Visi šie elgesio tipai laikomi nusikalstamais ir tai gali kelti grėsmę asmens psichinei ir fizinei sveikatai. Tai grėsmė bet kuriam asmeniui ir toks aplinkinių elgesys gali sukelti daug psichinių, socialinių, fizinių, biologinių ir elgesio problemų, ypatingai asmenims, kurie turi proto negalią. Ypač svarbu, kad tokie asmenys įgytų savisaugos įgūdžių bei gebėtų apsaugoti nuo tokių pavojų, grėsmių ir pašalinių žmonių.

Nors tėvai, norėdami apsaugoti savo vaikus, imasi įvairių veiksmų, jie gali būti neveiksmingi užtikrinant protinę negalią turinčių asmenų saugumą. Žodinių perspėjimų (plačiai naudojama praktika) nepakanka, kad būtų galima realiai įvertinti pavojų ir išmokti tinkamai elgtis tokiose situacijose. Ypač sunku proto negalią, turintiems asmenims formuoti savisaugos įgūdžius, todėl kad šie asmenys sunkiau atpažįsta socialines priekabiavimo grėsmes. Tėvų įtraukimas į tokių įgūdžių formavimą labai prisideda prie tokių įgūdžių įgijimo ir įtvirtinimo. Tėvai vaidina didelį vaidmenį užtikrinant saugą namuose ar mokant privatumo įgūdžių. Jei tėvai yra išsilavinę, jie galės išmokyti aukšto lygio savisaugos įgūdžių.

Taip pat norint mokyti savisaugos įgūdžių, būtina užtikrinti saugias socialines sąlygas ir skatinti švietimą. Pasitikėjimo ratas yra vienas iš metodų, naudojamų mokant savisaugos įgūdžių.

Kas yra pasitikėjimo ratas?

Pasitikėjimo ratas yra vienas iš metodų, dažnai naudojamų, siekiant apsaugoti proto negalią, turinčius asmenis nuo seksualinės prievartos. Į pasitikėjimu grįsto mokymo ratą įeina: mokymas tinkamo elgesio, tinkamo elgesio pavyzdžiai, apgaulės atpažinimas, apsauga nuo pašalinių žmonių, kontaktas, kuriam reikalingas leidimas. **Prieš pradėdant pasitikėjimu grįstą mokymą, turėtų būti vykdoma veikla, orientuota į gebėjimą atskirti blogą prisilietimą nuo gero, į gebėjimą atmesti netinkamą kontaktą.** Mokymas turėtų būti pradėtas ankstyvame amžiuje ir tęsiamas iki pilnametystės, atsižvelgiant į asmens raidą.

Apgaulė kelia grėsmę kiekvienam asmeniui bet kuriuo gyvenimo laikotarpiu. Apgaulės prevencijai naudojamas pasitikėjimo ratas leidžia individui atpažinti santykius, demonstruoti tinkamus įgūdžius tinkamai reaguoti į pažįstamus ir svetimus žmones. Pasitikėjimo ratas apima patikimų asmenų supažindinimą su individu. Pasitikėjimo ratas moko

asmenis tam tikru lygiu bendrauti su pasitikėjimo ratuose esančiais asmenimis, o tam tikri kontaktai gali būti įtraukiami į ypač svarbius ryšius, siekiant užtikrinti proto negalią, turinčių asmenų saugumą. Visi asmenys, nepriklausantys pasitikėjimo ratui, yra „pašaliniai“, o bendravimas su tokiais asmenimis yra ribotas.

Pasitikėjimo rato kūrimas

Asmenų skaičius, esantis pasitikėjimo rate gali skirtis priklausomai nuo proto negalią turinčių asmenų amžiaus ir intelekto. Šioje srityje tėvai ir specialistai turėtų bendradarbiauti nustatant asmenis, kurie turėtų būti įtraukti į pasitikėjimo ratą. Asmenys, kurie bus įtraukti į pasitikėjimo ratą neprivalo būti giminaičiai ar šeimos nariai. Labai svarbu įvertinti, ar tikrai asmenys, kuriuos ketinama įtraukti į pasitikėjimo ratą yra patikimi, todėl šiuos asmenis atrenka specialistų komanda, kurią turėtų sudaryti: psichologas, pedagogas ir specialusis pedagogas. Tikslinga į šį procesą įtraukti kuo daugiau specialistų, o taip pat artimuosius, šeimos narius, globėjus ir pan.

Pirmasis pasitikėjimu grįsto mokymo etapas – išmokyti atsargiai ir saugiai bendrauti su visais, kurie nepatenka į pasitikėjimo ratą. Pirmas dalykas, kurį reikia išmokyti vaiką, yra: „Niekada ir iš nieko neimti to, kas tau patinka ir kas tave traukia.“ To mokoma tiek teoriškai, tiek praktiškai. Po to seka mokymasis:

*fizinio kontakto ribojimas, * gebėjimas atskirti gerą prisilietimą nuo blogo prisilietimo, * intymių zonų privatumas *, privatumas, * leidimo gavimas ir leidimo suteikimas, * kovo su pastangomis apgauti, atsižvelgiant į protinę negalią turinčio asmens raidos amžių. Paskutiniame etape mokomasi veiksmų, kurie padėtų užkirsti kelią seksualinei prievartai (pvz., Šaukti, garsiai šauktis kitų pagalbos, fiziškai gintis nuo užpuoliko).

Kuriant pasitikėjimo ratą, pirminio globėjo ar proto negalią turinčių asmenų tėvų komanda ir specialistai (psichologas, pedagogas, specialusis pedagogas, patarėjas):

1. Globėjai ar proto negalią turinčių asmenų tėvai dalyvauja mokymuose apie priekabiavimą ir prievartą.
2. Tėvai / globėjai įvertina ir įvardina asmenis, kuriuos mano, kad reikėtų įtraukti į pasitikėjimo ratą.
3. Specialistai/tėvai/globėjai kartu svarsto šių asmenų kandidatūras, kurie galėtų būti įtraukti į pasitikėjimo rato asmenų sąrašą.
4. Asmenų, turinčių proto negalią, amžius pasitikėjimo ratą gali sudaryti 2 – 10 asmenų.

5. Kiekvieną asmenį turi patvirtinti patikimas globėjas, jį turi stebėti ir patvirtinti patarėjas/psichologas/pedagogas/specialusis pedagogas. Šis žingsnis yra labai svarbus, siekiant užtikrinti proto negalia, turinčių asmenų saugumą. Neužtenka to, kad atrinkti asmenys yra pažįstami, turi būti aptartas ir patvirtintas šių asmenų patikimumas. Stebėjimo grupės specialistas negali laikyti patikimu vyresniojo šeimos nario, kurį, pavyzdžiui, motina laiko patikimu. Todėl norint išrinkti asmenį, kuris bus įtrauktas į pasitikėjimo ratą, turi vykti tarpdisciplininės komandos diskusija.
6. Sudarius komandą, į kurią ir įtraukiami asmenys iš pasitikėjimo rato, daromos sąrašė esančių asmenų nuotraukos.
7. Rengiama metodinė medžiaga, kuriami darbo metodai darbui su asmenimis, priklausančiais pasitikėjimo ratui.
 8. Mokymo procesą organizuoja tarpdisciplininė komanda.

Į šį mokymosi procesą turi būti įtraukiami visi, kurie dalyvaus minėtose veiklose: specialistai, tėvai/globėjai, proto negalia, turintys asmenys.

Taip pat reikėtų apsvarstyti proto negalia turinčių asmenų mokymosi galimybes, kliūtis, stipriąsias ir silpnąsias puses.

Pasitikėjimo rato naudojimas

Pasitikėjimo ratas turėtų būti formuojamas, atsižvelgiant į proto negalia turinčio asmens individualias savybes, į amžių, išsivystymo lygį ir pan. Ankstyvame amžiuje gali būti į mokymo procesą įtraukiami tiek pažįstami, tiek pašaliniai asmenys. Šiame tarpsnyje mokomasi apie bendravimo būdus, ribas. Pagrindiniai mokymosi žingsniai:

1. Specialusis pedagogas, psichologas ir konsultantas/patarėjas nustato asmenis, kurie turėtų būti įtraukti į pasitikėjimo ratą, ir sudaro tokių asmenų sąrašą.

2. Iš sąrašo išrinkti asmenys, asmenų skaičius priklauso nuo protų negalią turinčio asmens amžiaus.
3. Prašoma iš sąrašo išrinktų asmenų nuotraukų.
4. Be šių nuotraukų, padaromos ir nepažįstamų, pašalinių asmenų nuotraukos.
5. Parengiamas fotografijų aplankas.
6. Asmenys supažindinami su mokymosi įrankio naudojimu.
7. Apibūdinami ir paaiškinti apribojimai tiek pažįstamiems, tiek ir nepažįstamiems žmonėms.
8. Įvertinimo sesijos vykdomos spontaniškai. Sukuriamas scenarijus, į kurį bus įtraukti tiek asmenys iš pasitikėjimo rato, tiek pašaliniai asmenys. Planuojamos įvertinimo sesijos realioje/natūralioje/kasdienėje aplinkoje, taikant „spąstų metodą“.

6. Blogų prisilietimų prevencija ir reakcija į blogus prisilietimus

Norint išmokyti tinkamo atsako į gerą ir blogą prisilietimą, turi būti išugdytas pirmasis jutiminės diskriminacijos gebėjimas. Todėl vaikus reikia mokyti, kad prieš liečiantis reikia gauti leidimą. Jie taip pat turėtų suprasti, kad prieš liesdami aplinkinius, jie turėtų taip pat gauti leidimą.

Ši lietimų taisyklė turėtų išmokyti, kad jei kas nors liečia juos be leidimo, jie privalo pranešti apie tai bet kuriam pasitikėjimo rato asmeniui.

Leidimo gavimas

Mokymas gauti ir duoti leidimą turi būti susijęs su leidimo gavimu liesti ir su davimu leidimo liesti.

“Leidimo gavimas“ yra viena iš taisyklių, kurios vaikai turėtų išmokyti ankstyvame amžiuje. Pavyzdžiui, vaikai turėtų lavinti įgūdį prašyti ir gauti leidimą, pavyzdžiui, tik gavę leidimą galėtų pasiimti savo sesers/brolio žaislą, tik gavę leidimą, galėtų įeiti į savo tėvų miegamąjį, tik gavę leidimą galėtų užkandžiauti prieš vakarienę, kitą liesti tik gavus jo leidimą.

Mokant tokio elgesio svarbus suaugusiųjų (tėvų, globėjų ir pan.) pavyzdys. Pirmiausia jie turėtų parodyti, kaip prašyti, kaip leisti ir pan. Taigi, pirmiausia suaugusieji demonstruoja elgesį, kurį numato aukščiau išvardintos taisyklės. Falinės raidos stadijoje vaikai siekia stimuliuoti savo kūną, todėl tėvai šiame tarpsnyje turėtų reikšti savo meilę įvairiomis kitomis meilės formomis, užuot vaiką lietę.

Jie turėtų išmokyti savo vaikus, kad meilė – tai ir bet kokia veikla kartu, pavyzdžiui knygos skaitymas drauge, kalbėjimasis, laiko leidimas kartu ir pan.

Kita taisyklė, kurios turėtų būti mokomasi – tai konfidencialumo, slaptumo, privatumo ir neliečiamumo taisyklė, kurios vaikas turėtų mokytis laikytis bei ją įgyvendinti. Neliečiamumo taisyklės laikomasi, taikant „leidimo“ ir „neprievartos“ principus. Taigi vaikas sužino, kas yra atsakingas, savarankiškas asmuo, kontroliuojantis savo kūną. Jie taip pat sužino, kad jų kūnui taikoma neliečiamumo taisyklė galioja ir kitų asmenų atžvilgiu. Jų kūnas taip pat yra neliečiamas.

Jaunuoliai turi suprasti, kad jų neliečiamumas nėra kliūtis intymumui, seksualumui, bendrabimui. Tinkamai besielgiantys asmenys pirmiausia paspaudžia vienas kitam ranką, o tik paskui artinasi vienas prie kito, kad apsikabintų. Jei vienas iš asmenų atsitraukia ar apsikabindamas ištiesia prieš save ranką, tai kitas asmuo žino, kad tai reiškia, kad jam nėra duodamas leidimas apsikabinti. Tokiu atveju reaguodamas į kitą, jis tik paspaudžia ranką.

Tačiau vaikams, turintiems ASD (proto negalią? būdingas ribotas noro, empatijos suvokimas, priimant tam tikrus sprendimus. Todėl šios taisyklės laikytis ypač svarbu mokytis minėtus asmenis. Šito turėtų būti mokomi ir tėvai, kad tinkamai reaguotų į vaiko elgesį.

Nors aplinkiniai suaugusieji tai daro, vaikai, norėdami gauti leidimą, lengvai mokosi. Tėvams turi būti paaiškinta, kad šios taisyklės padės apsaugoti vaiką nuo priekabiavimo.

Mokymasis elgtis gaunant ir duodant leidimą turi būti sukurtas atsižvelgiant į anksčiau įgytą pažįstamų žmonių diskriminatyvų elgesį. Tokiu būdu kontroliuojama ir mokoma, kad reikėtų vengti artimo fizinio kontakto su asmenimis, kurie nėra žinomi, kitaip tariant, nėra įtraukti į pasitikėjimo ratą. Išmokę įvertinti gerus ir blogus prisilietimus, jie išmoks tinkamai elgtis tiek su nepažįstamais, tiek su pažįstamais asmenimis, pavyzdžiui, jie supras, kad sveikintis su nepažįstamu asmeniu rankos paspaudimu gali būti tinkamas elgesys. Falinės stadijos etape dažnai siekiama: apkabinti, pabučiuoti, sėstis ant kelių. Tad svarbu vaiką mokyti kontroliuoti tokio elgesio apraiškas.

Atstūmimas ir pranešimas apie prisilietimą be leidimo.

Išmokus gauti ir duoti leidimą bei apsaugoti asmeninę erdvę, reikia gebėti atsisakyti nepageidaujamo kontakto ir pranešti apie tą kontaktą, kuriam nebuvo duotas leidimas. Kontaktas, kuriam nebuvo duotas leidimas – tai elgesys, pažeidžiantis asmenį ir jo asmeninę erdvę. Jei taip elgiasi nepažįstamas asmuo (t. y. asmuo, kuris nėra įtrauktas į pasitikėjimo ratą, jis neturėtų būti laikomas geranorišku. Todėl tai svarbu pažymėti, rengiant įvertinimo ataskaitas. Atmetant nepageidajamą kontaktą ir pranešant apie tokį elgesį padeda mokytis tinkamo elgesio įvertinimo, suvokimo, kas iš tikrųjų nutiko, padeda užkirsti kelią priekabiavimui ir prievartai.

Kai bandoma paliesti be leidimo, reikia siekti apsaugoti asmeninę erdvę. Vaikas turi išmokyti atstumti asmenį, išstumti jį iš asmeninės erdvės, garsiai šaukti, kviestis pagalbos. Jei negalima tokio kontakto išvengti, vaikui turėtų būti paaiškinta, kad tokioje situacijoje jam leidžiama imtis veiksmų, kuriais galėtų nepageidajamą asmenį sužeisti, pavyzdžiui: spirti, kąsti, trenkti, drėksti ir pan.

Vaikas turi išmokyti pranešti apie situacijas, kuomet prieš jį buvo panaudota prievarta. Tėvai/globėjai taip pat turėtų būti supažindinti su šiais mokymosi aspektais. Jie turi būti išmokę reaguoti į tokius vaiko pranešimus ir priimti tinkamus sprendimus.

Tėvai turėtų būti mokomi klausytis savo vaikų, netrukdant jiems, neteisiant jų, nesmerkiant jų, nekaltinant jų, ypatingai tuomet, kai vaikas bando jiems pasakyti apie patirtą prievartą. Tėvai/globėjai taip pat turėtų būti supažindinti su elgesio taisyklėmis, susidūrus su netinkamu fiziniu kontaktu.

Atmetimo priėmimas

Vaikas išmoksta atmesti kontaktą, kuriam nebuvo duotas leidimas. Taip pat jie turi suprasti, kad ši taisyklė galioja ir kitiems asmenims. Jie turi žinoti, kad netinkamai liesdamiesi, negavę leidimo tam tikram kontaktui, bus atstumti, apie jų netinkamą elgesį bus pranešta. Taigi, jie turi išmokyti tinkamai elgtis: prašyti, atsiprašyti ir padėkoti, kad buvo primintos tinkamo elgesio taisyklės.

Skirtumas tarp gero ir blogo prisilietimo

Nepaisant to, kad mokoma gauti leidimą, atmesti kontaktą be leidimo ir sutikti su atmetimu, reikia išmokyti, kad draugai, kuriems leidžiama liesti, turėtų būti klasifikuojami pagal jų prisilietimo būdą, nors tai leidžia pripažinti abipusį neliečiamumą socialinėje aplinkoje. Vaikai paprastai leidžia artimiems draugams juos liesti. Tačiau vaikai turi būti išmokyti atskirti gerą ir blogą elgesį, kad būtų išvengta piktnaudžiavimo tokiu leidimu.

Pavyzdžiui, blogas prisilietimas apima „bikinio linijos“ lietimą. Tai liečia tiek mergaites, tiek berniukus.

Ribos neabejotinai gali būti apibrėžtos skirtingomis formomis skirtingose kultūrinėse grupėse. Turi būti išmokyta, kad bikinio linijos negalima liesti jokiais atvejais. Vaikai turi būti išmokyti nedelsiant pranešti vienam iš suaugusiųjų, esančių pasitikėjimo rate, jei jie netinkamai liečiami.

Blogo prisilietimo vengimas

Prieš prasidedant brendimui, būtina padėti vaikams įgyti su seksualumu susijusių taisyklių, įgūdžių ir išmokti tinkamo elgesio. Tačiau, kaip jau minėjome anksčiau, galbūt tėvai nemokė savo vaikų tam tikrų įgūdžių. Rizika gali padidėti, jei institucinio ugdymo aplinkoje neišmokstama tokių taisyklių, neįgyjami reikiami įgūdžiai ir neišmokstama tinkamo elgesio. Brendimo etapas taip pat padidina šią riziką, todėl vaikai turi būti stebimi, ar jie gavo įgūdžių, jei ne, tuomet šie įgūdžiai turėtų būti ugdomi.

Institucinėje aplinkoje vaikai pirmiausia

turi būti išmokyti pranešti apie blogus prisilietimus. Šiuo tikslu institucijoje turi būti identifikuotas vienas ar du asmenys, kuriuos vaikas visada gali pasiekti, susidūrus su tam tikra rizika. Šiuo atžvilgiu institucinė struktūra turi laikytis politikos, jautrios piktnaudžiavimui ir priekabiavimui.

Pranešimas blogo prisilietimo atveju

Blogo prisilietimo prevencija: Vaikai anksčiau buvo mokomi, kad prieš liečiant jų kūną, reikia paprašyti leidimo. Tačiau jie taip pat turi būti išmokyti, kad jie turi teisę užkirsti kelią blogam prisilietimui (jei su tokiu susidurtų), net jei tai būtų daroma gavus leidimą. Ši prevencija gali būti vykdoma nustumiant asmenį rankomis, kad jis būtų pašalintas iš asmeninės erdvės. Net jei sustabdomas bandymas blogai prisiliesti, vaikai turi būti išmokyti atsitraukti iš pavojingos situacijos ir nedelsiant apie tai pranešti artimiausiam suaugusiajam esančiam pasitikėjimo rate.

Įvykus incidentui, turėtų būti vertinamos tokios situacijos priežastys, asmens netinkamos elgsenos motyvai ir pan.

Vaikai turi iš karto reaguoti į rizikingą elgseną, bandyti jos išvengti, o su ja susidūrus apie tai pranešti. Taip pat turi būti visiškai apribotas kontaktas su asmeniu, kuris netinkamai elgėsi.

7. ASMENINĖ ERDVĖ IR JOS APSAUGA

Asmeninė erdvė ir jos apsauga kasdieniniame gyvenime

Siekiant apsaugoti asmens privatumą būtinas lytinis švietimas. Tačiau kai kurie specialistai vis dar tvirtina, kad vaikai kaip tik ir patiria riziką dėl vykdomo lytinio švietimo. Tinkamai organizuojamas lytinis švietimas, atsižvelgiant į asmens brandą, kultūrinį kontekstą, teisinę bazę, gali padėti formuoti sąmoningumą, ko pasėkoje nereikėtų papildomų apsaugos priemonių, užtikrinant asmenų turinčių proto negalią saugumą. Tai padėtų formuoti savikontrolės įgūdžius, kurie galėtų užkirsti kelią priekabiavimui ir prievartai.

Svarbu, kad vaikai tinkamai ir teisingai lavintų privatumo įgūdžius, tačiau taip pat svarbu, kad suaugusieji tai pripažintų ir padėtų užtikrinti proto negalią turinčių asmenų privatumą. Suaugusieji neturėtų traktuoti vaiko kaip daikto ir galvoti, kad jie tą daiktą turi. Suaugusieji neturėtų liesti vaikų, kai jie nori parodyti savo meilę. Vaikas pirmiausia yra žmogus. Tėvai yra tik teisėti savo vaiko atstovai. Vaikai gali būti nepajėgus gintis ir nuo tėvų. Taigi tėvai turi mokytis tinkamo elgesio su savo vaikui kaip su asmenybe taip pat.

Net jei vaikai nežino, kokios yra jų teisės, suaugusieji turi žinoti jų teises ir vengti pažeisti vaikų teises. Vaikų nesugebėjimas apsiginti sudaro puikias prielaidas jų teisių pažeidimui. Nė vienas asmuo nėra iškėlęs bylos savo tėvams dėl asmeninių teisių pažeidimo ar dėl kišimosi į jų privatų gyvenimą. Kadangi tėvai nesugeba apginti savo vaiko teisių, jie įvykdo nusikaltimą to net nesuvokdami. Visų pirma, vaikai kaip individai turi specifines vardo, fizinių savybių, kūno, kūno neliečiamumo, bendravimo, mąstymo ir norų teises. Vaiko privatumas atskleidžiamas ir rodomas kitiems. Pvz., Vaikai dažnai nurengiami ir paprašomi parodyti savo lytinius organus kitų akivaizdoje, juokaujama. Tiesą sakant, vaiko ateitis, psichinė būklė, raida, manieros ir pasitikėjimas savimi gali būti pažeisti vien dėl to. Siekiant užtikrinti tinkamą vaiko raidą neužtenka tik tenkinti pagrindinius vaiko poreikius. Vaikai turėtų žinoti apie savo teises ir laisves, susikurti asmeninę erdvę, saugoti šią asmeninę erdvę ir reikalauti, kad ji būtų gerbiama, ir visa tai turi prasidėti dar ankstyvoje vaikystėje. Visi suaugusieji, įskaitant tėvus, privalo:

- Užtikrinti vaikų privatumo teises.
- Nepažeisti vaikų privatumo erdvės.
- Prašyti užkirsti kelią vaikų privatumo teisių pažeidimui.
- Nevenkti mokyti vaikų apie tai, kas yra privatumas.
- Žinoti, kad vaikas turi teisę užduoti klausimus, mokytis ir būti mokomas.
- Neignoruoti vaiko asmeninių teisių.
- Pasirūpinti, kad vaikas turėtų saugią asmeninę erdvę.
- Sukurti ir gerbti vaiko laisvės erdvę.
- Vengti žalos vaikui, kurią gali sukelti informacinės technologijos. Saugoti vaiko internetinį privatumą.
- Tėvai turėtų būti tikri, kad jie žino kaip saugiai naudotis informacinėmis technologijomis ir kaip vengti prievartos informacinėje erdvėje.
- Skatinti vaiką tapti savarankišku asmeniu.
- Saugoti vaikus ir ginti jų teises, kai to reikia.

Kai vaiki pradeda savarankiškai vaikščioti, jie stengiasi eiti į tėvų kambarį, kur nubudę jaustųsi saugūs. Šis vaiko bandymas rodo, kad yra puiki galimybė ir laikas jį pradėti mokyti apie privatumą.

Tėvų ir jų pačių miegamasis yra privati zona. Tačiau, kai privati zona vaikams yra apibūdinama žodžiu, vaikų kognityvinio lygio nepakanka tam suprasti. Kad vaikas tai suprastų ar įprasmintų, turėtų to būti mokomas pavyzdžiu. Dar viena privati zona yra vonios kambarys.

Asmeninė zona: pirmasis žingsnis, nuo kurio reikėtų pradėti mokymosi procesą – tai asmeninė erdvė. Vaikas turėtų gebėti atskirti asmeninę erdvę nuo viešos/socialinės erdvės. Kokio dydžio yra žmogaus asmeninė erdvė? Asmeninė erdvė, esanti ištiestos rankos atstumo ribose. Šia erdve galime dalintis tik su ypač artimais asmenimis, kuriais pasitikime. Dar kitaip ji vadinama draugų zona. Socialinė erdvė užima 120–300 cm atstumą tarp mūsų ir asmenų, kurių mes nepažįstame, bet su kuriais turime bendrauti. Pavyzdžiui, tai yra atstumas, kurį išlaikydami mes bendraujame su santechniku arba su paštininku, atnešusiu siuntinį ir su asmenimis, kuriuos mes mažai pažįstame. Privati erdvė – tai 45 cm atstumas nuo mūsų kūno kontūro. Tėvai/globėjai gali patekti į šią erdvę tuomet, aki bendrauja ir rūpinasi kūdikiu, tačiau ji draudžiama, kuomet vaikas paauga. Mokymams pasibaigus visi turi aiškiai žinoti, kas yra asmeninė erdvė ir kad jos pažeisti nevalia.

Kodėl į šią erdvę patenka suaugusieji? Tam paaiškinti galime įvardinti 2 priežastis: arba tie asmenys yra labai artimi (pavyzdžiui vyras ir žmona), arba tie asmenys labai priešiški vienas kito atžvilgiu ir stengiasi vienas kitą nugalėti, įveikti. Dėl to negalima įsiveržti į asmeninę erdvę be asmens leidimo. Asmuo jaus įtampą, bus pasirengęs gintis, jei šią erdvę pažeis nežinomas, nepažįstamas, svetimas asmuo. Jei šioje situacijoje nėra galimybių atsitraukti, pasitraukti, tuomet pradeda veikti gynybinis mechanizmas, kuris skatina asmenį nusigręžti, pasukti galvą.

Privačios erdvės apsauga

Nors mes kartais toleruojame, kad nepažįstami žmonės patenka į mūsų asmeninę ir socialinę erdves (pvz., stovint eilėje, dalyvaujant masiniame renginyje ir pan.). Kai svetimas asmuo patenka į mūsų asmeninę erdvę, tai veikia mūsų kūno fiziologines reakcijas. Širdis ima plakti stipriau, išskiriamas didesnis kiekis adrenalino ir asmuo pradeda veikti režimu: „arba bėgti, arba pulti“. Suaugusiesiems tokiomis atvejais būdingas toks elgesys, kaip: pabėgimas, vengimas ir pan. Taigi tinkamos asmeninės erdvės apsaugos įgūdžių turėtų būti mokomi ir asmenys, turintys proto negalią.

Jei kas nors patenka į mūsų asmeninės erdvės zoną be mūsų leidimo ar be mūsų sutikimo, tai nėra gerai apgalvotas veiksmas. Taip elgiantis paprastai siekiama asmenį arba užpulti, arba panaudoti prieš jį seksualinę prievartą. Apsisprendimas, ar kitas asmuo yra užpuolikas, ar ne paprastai tampa aiškus, jei jis / ji yra gavęs leidimą artėti prie kito asmens.

Kitų asmeninės erdvės apsauga

Vaikas, kuris išmoksta kontroliuoti artimą kontaktą paprastai tai tik naudoja savo paties asmens atžvilgiu. Tačiau vaiką reikėtų išmokyti laikytis asmeninės erdvės taisyklės ir kitų asmenų atžvilgiu. Reikėtų vaikus mokyti būti „atstumtais“, kai jie atsitiktinai paliečia savo draugą be leidimo ir dėkoja už priminimą po to, kai atsiprašo dėl tokio elgesio. Šis elgesys analizuojamas, mokant proto negalią turintį asmenį būti „atstumtu“.

8. TINKAMOS IR SAUGIOS SEKSUALINĖS ELGESENOS UŽTIKRINIMAS IR PARAMA, SKATINANT TOKIĄ ELGSENĄ

Saugus ir nesaugus seksualinis elgesys

Mes žinome, kad elgesio susijusio su privatumu, pavyzdžiui, slaptumu, konfidencialumu ir neliečiamumu, išmokstama ankstyvoje vaikystėje. Tikimės, kad tokia veikla bus vykdoma ikimokyklinio

ugdymo laikotarpiu, siekiant formuoti ir skatinti tokią elgseną. Stoka tokių įgūdžių gali neigiamai veikti asmens raidą.

Mes taip pat žinome, kad brendimo metu dėl hormonų gali pasireikšti tam tikros reakcijos, elgesio apraiškos. Lytinis brendimas – tai vienas iš kritinių etapų visų vaikų gyvenime. Manoma, kad mūsų vaikai paauglystėje išgyvena tiek fizinius, tiek psichinius, tiek emocinius pokyčius. Atsižvelgiant į fizinį išsivystymą ir brandą, keičiasi kūno struktūra, taip pat vyksta biocheminiai pokyčiai. Tokie pokyčiai veikia tiek motorinę koordinaciją, tiek emocines reakcijas. Jūs, kaip asmenys, atsakingi už vaiko ugdymą, galite tikėtis, kad augdami vaikai elgsis nuosekliau ir tinkamiau. Tačiau vaikams reikia šiek tiek laiko, kad jie galėtų greitai prisitaikyti prie tokių pokyčių, kuriuos jie stebi savo kūne, ir elgtis stabiliai. Reikia aptarti adaptacijos ir įveikimo būdų sunkumus, nes paaugliai, kuriems reikalingas specialusis ugdymas, su tokiomis problemomis susiduria labai dažnai. Priešingu atveju gali stiprėti ir dažnėti netinkamo elgesio pasireiškimas.

Taigi šiame etape vaikai gali susidurti su įvairiomis elgesio problemomis. Jas spręsti galima, taikant įvairias technikas, metodus.

Vaikai, turintys lengvą proto negalią nesugeba patys kurti tinkamo elgesio scenarijų, kaip elgtis vienu ar kitu atveju, pavyzdžiui, jaučiant ir išgyvenant seksualines įtampas.

Kadangi mokyklos aplinka yra bendra socialinė erdvė, bendraujant turėtų būti mokoma laikytis tokių taisyklių, kaip „nelieskite be leidimo“, „blogas prisilietimas“, „privačios mūsų kūno vietos“. Taip pat svarbu laikytis tokių taisyklių, kaip: „draugai negali blogai liesti vienas kito“, „tu negali daryti blogo lieddamasis, net jei tau leidžiama“, „tu negali liesti kitų kūno, negali pažeisti kito asmens asmeninės erdvės“, „tu negali rodyti savo intymių vietų mokykloje“, „Jūs negalite naudotis tualetu su kitais“, „Jūs negalite įeiti į tualetą kabina, kol durys atidarytos“. Tokią veiklą galima apibūdinti kaip privatumo įgūdžių ugdymo veiklą.

Tinkamo ir saugaus seksualinio elgesio mokymasis ir jo skatinimas

Suvokimo ir aiškinimo procesai, kurie inicijuoja emocinį procesą, kuris, kaip sakoma, atskleidžia elgesį, taip pat yra dalis labai didelių ir sudėtingų procesų, tokių kaip atmintis, emocijų identifikavimas. Vis dar diskutuojama apie emocijų atpažinimą, apie jų turinį, formą, apie tai, kurios emocijos yra svarbesnės už kitas, emociniai tipai, kultūrinis emocijų aspektas, ar kiekviena emocija atspindi skirtingus fiziologinius reikalavimus, įgytų vaidmenų ir aplinkos procesus, priklausomybę. Emocijų įtaka kognityviniams procesams ir sąmoningų bei nesąmoningų funkcijų reikšmė emocijoms ir pan. Emocijų apdorojimas, kaip žinoma, yra svarbi socialinės sąveikos dalis. Emocijų apdorojimo tyrimais daugiausia tiriamos atpažinimo, prisiminimo, patirties ir išraiškos sąvokos.

Daugelis mūsų elgesio modelių yra paaiškinami ankstybąja patirtimi ir emocijomis. Lytiniai hormonai yra svarbūs, formuojant seksualinę elgseną. Taigi, galime teigti, kad tinkama reakcija į seksualumą moko tinkamai elgtis ir tinkami kontroliuoti šios elgsenos raišką.

Mokydami tinkamai išreikšti seksualines emocijas, mes patvirtiname, kad tai formuos tinkamą seksualinę elgseną.

Nėra nieko blogo, jei seksualiniai hormonai sukelia stiprius jausmus, kad pradedi liesti savo kūną (pavyzdžiui, liesdamas kūną patiri seksualinę iškrovą ir jauti seksualinį palengvėjimą).

Čia labai svarbu tiksliai suvokti savo jausmus, taip pat svarbu tiksliai suvokti kitų asmenų jausmus. Suvokti kito jausmus – tarsi juos atspindėti veidrodyje. Veidrodiniai neuronai yra atsakingi už kitų žmonių emocinių išraiškų suvokimą, mėgdžiojimą, supratimą ir nustatymą. Dėl vykstančių emocinių procesų mokomės tinkamai elgtis bei sąmoningai bendrauti fiziniame ir intelektualiniame lygmenyse. Žinoma, kad suaugusiųjų, su ASD (proto negalia) yra nepajėgūs to išgyventi. Taip pat jiems yra ne tik sudėtinga atspindėti kitų jausmus, bet ir suprasti, mėgdžioti, o tai labai svarbi pažintinių procesų dalis. Taigi mokymosi procesas turėtų būti orientuotas į tokių gebėjimų lavinimą kaip: emocinė raiška, veido kalba. Ši įgūdžių turi būti mokomasi sistemingai.

Ribotos galimybės šiuo atžvilgiu rodo nesugebėjimą visiškai suprasti kito arba neteisingai suprasti. Norėdami įveikti toki ribotumą, ką galime padaryti, tai turime išmokti suprasti santykių tipus ir palaiapsniui išmokti, kokio tipo santykius galima patirti, su kuo juos galima patirti ir kaip.

Šiame etape mokymasis turėtų būti nukreiptas į save, pavyzdžiui: „Aš galiu išreikšti meilę kitiems“; „Aš galiu mylėti kitą jo neliesdamas“; kad myliu savo draugus jų neliečiant“, „Aš turiu žodžiais išreikšti savo jausmus tiems žmonėms, kurie man patinka“; „Jei tai mano draugas, kuris man patinka ir mano draugas (jis/ji) pasakytų kad aš jam nepatinku, turėčiau priimti tai (jo/jos jausmus)“). To turėtų būti mokomasi, naudojant socialines istorijas (pasakojimus). Iš tikrųjų tokių įgūdžių mokymasis turėtų būti įtraukiamas į vaiko kasdienines veiklas, pavyzdžiui, nefiziškai demonstruojant meilę tėvams falinėje stadijoje. Tačiau tinkamo elgesio formų turėtų būti mokomasi skirtingais raidos etapais.

Neteisingo seksualinio elgesio praktika

Viena nuomonė teigia, jei norite stabdyti vaiko seksualinę raidą, tai vadovaukitės principų: „Kuo mažiau žmonių, turinčių proto negalią žino apie seksualumą, tuo geriau“. Kita nuomonė tvirtina, kad

proto negalią turintys asmenys turi teisę išgyventi seksualines patirtis, kaip bet kuris kitas asmuo. Tyrimai rodo, kad asmenys, turintys lengvą proto negalią sugeba kontroliuoti lytinį potraukį kaip ir visi kiti žmonės; asmenims, turintiems vidutinę proto negalią reikalinga pagalba, asmenys, turintys sunkią proto negalią gali minimaliai kontroliuoti savo lytinį potraukį, o jų psychosocialinė raida silpna. Yra žinoma, kad proto negalią turintiems asmenims dažniausiai neįmanoma gauti tikslios ir reikalingos informacijos iš savo draugų ar knygų; jiems taip pat sunku stebėti ir mokytis viso to, todėl paaugliams, turintiems proto negalią reikalingi jų tėvų ir mokytojų nurodymai. Seksualumas nėra kažkas, apie ką kalbėti visuomenėje patogiu, todėl tiek tėvai, tiek mokytojai šią problemą gali ignoruoti. Jei iškyla seksualumo problemų, su proto negalia, turinčiais asmenimis bus elgiamasi netinkamai, jų seksualinės problemos bus ignoruojamos, jie patys bus gąsdinami, baudžiami, ribojami, prieš juos bus naudojamas psichologinis ir fizinis smurtas. Lygiai taip pat, kaip proto negalią turintys asmenys išalksta ir išalkę žino, kad reikia valgyti, taip jie išgyvena seksualinius poreikius ir žino, kad juos turi patenkinti. Asmenys, turintys proto negalią pasižymi normalia fizine būkle.

Jie normaliai fiziškai vystosi, o tai reiškia, kad vyksta ir seksualinė raida. Paprastai manoma, kad proto negalią, turintys asmenys jaučia didžiulį seksualinį susidomėjimą, galime sakyti, kad didesnę nei jų bendraamžiai. Tiesą sakant, kad proto negalią turintys asmenys nežino, kur, kada ir kokiomis aplinkybėmis galimas tinkamas seksualinis elgesys, kitaip tariant, jie negali kontroliuoti seksualinio elgesio, todėl jis suvokiamas netinkamu būdu.

Susitaikyti su apgaule

Tiesa, bet kokio amžiaus žmonės gali būti apgauti. Apgaulė yra ne tik vaikų, bet ir suaugusiųjų problema. Apgaulė ypatingai naudojama prieš tuos asmenis, kurių vystymasis, raida vėlesnė negu visų kitų žmonių, ji vėluoja lyginant su kitais asmenimis. Apgaulė priverčia asmenis elgtis netinkamai, dažniausiai dėl pažadėto malonumo. Taip yra todėl, kad po apgaulės yra didesnė fizinio kontakto tikimybė. Priekabiavimas paprastai būna lengvesnis po tokio elgesio. Taigi asmenis, turinčius proto negalią reikia išmokyti tinkamai elgtis jau ankstyvame amžiuje, kad būtų užkirstas kelias galimai apgaulėi ir toks elgesys turėtų būti sistemingai palaikomas. Šie vaikai turėtų būti mokomi atpažinti apgaule ir nuo jos apsisaugoti.

Pirmasis žingsnis - neimti nieko, kas mums patinka, iš tų, kurių nėra pasitikėjimo rate. „*Niekada iš nieko neimkite nieko, kas jums patinka*“; to turi būti mokoma atliekant tam tikrus veiksmus, kiek įmanoma ankstesniame amžiuje. Tačiau jei mokymas vyksta vėlyvame amžiuje, mokoma gali būti, taikant pasitikėjimo rato metodą. Mokymasis, kaip susidoroti su apgaulėmis, gali būti taikomas kaip papildomas mokymas. Informacija turi būti pateikiama tuo pačiu metu, kai atliekamos praktinės užduotys tokios, kaip: mokymasis išvengti netinkamo fizinio kontakto, pasitikėjimo rato įtraukimas, sprendžiant tokio pobūdžio problemas.

Norint perprasti apgaulę, tikslinga šių taisyklių mokyti tol, kol jos taps elgesiu: „*Niekada neimkite nieko iš to, kurio nepažįstate*“; „*Jei asmuo, kuris sako, kad duos tai, ko nori, yra nepažįstamas, jūs turite apie tai pranešti pažįstamam asmeniui*“; „*Viskuo dalinkitės pasitikėjimo rate*“.

Atsako į netinkamą seksualinį elgesį viešose erdvėse metodai

Seksualumo problema visuomenėje ypač aktuali asmenims, turintiems proto negalią. Visuomenės nuomonė dažniausiai būna arba dvejonė, arba baimė, arba neigimas. Nors asmenų, kuriems reikalingas specialusis išsilavinimas, seksualinis vystymasis nesiskiria nuo paprastai besivystančių asmenų, raiškos skirtumai kelia nerimą aplinkiniams. Neišmokus tinkamo elgesio, turimas brandos lygis ir gyvenimiška patirtis sukelia problemų tinkamam elgesiui formuoti ir tokie asmenys gali susidurti su priekabiavimo problema, ypač todėl, kad jie gali klysti, bandydami suprasti meilę, susidomėjimą jais ir pan. Seksualumas susijęs su fiziniais pokyčiais, lytine tapatybe ir seksualiniais vaidmenimis, seksualiniu potraukiu ir priėmimu asmens lytinės tapatybės. Seksualumas taip pat apima domėjimąsi priešinga lytimi. Čia svarbu suprasti, kad įvyksta daugybė pokyčių, kad juos reikia suprasti ir valdyti, tai reikėtų paaiškinti ir asmenims, turintiems proto negalią.

Kokios yra rekomendacijos?

Šiuo laikotarpiu reikia išmokyti

kontroliuoti mėnesinių kraujavimą, įklotų naudojimą, atsarginių įklotų laikymą, įklotų pirkimą (mokyti modeliuojant). Reikėtų pasakyti, kad menstruacinis kraujavimas yra natūralus, tačiau juo gali dalintis tik su labai artimais asmenimis, pavyzdžiui, tokiais kaip motina ir seserys. Svarbu, kad mama sektų, mėnesinių reguliarumą/nereguliarumą. Pastebėjus sutrikimus reikėtų kreiptis į gydytoją. Paaugliams berniukams gali naktį pasireikšti šlapi sapnai. Tokiu atveju tėvas ar broliai ar kiti patikimi asmenys turėtų pasakyti, ką daryti, kaip apsivalyti ir paaiškinti, kad tai yra privatu.

Vienas iš labiausiai nerimą keliančių elgesio pasireiškimų yra tas, kad proto negalią turintis asmenys yra linkę liesti save tiek asmeninėje erdvėje, tiek viešoje erdvėje. Tokis elgesys turėtų būti laikomas normalia lytinės raidos dalimi. Toks elgesys dažniausiai būdingas asmenims, turintiems proto negalią. Jei įmanoma, tos pačios lyties giminaitis turėtų paaiškinti. Reikėtų paaiškinti, kad lytėjimas galimas tik tam tikrose, specialiose vietose. Pavyzdžiui, masturbotis galima tik asmeninėje-privačioje erdvėje, pavyzdžiui, vonioje, paauglio kambaryje ir pan., nepažeidžiant privatumo, to nedarant kitiems matant arba ten, kur galėtų būti pastebėtas.

Toks elgesys turėtų būti slopinamas, kompensuojamas veiklomis, susijusiomis su pomėgiais, ypač kai toks elgesys pasireiškia labai dažnai ir netinkamu būdu. Vėl reikėtų kreiptis į gydytoją, kai tai pasireiškia dažnai ir kai tai kenkia. Sportas, rankdarbiai, kažkas tinkamo kasdieniuose namų darbuose ir įsitraukimas į socialinius reikalus gali užkirsti kelią tokiam elgesiui.

Individualus ugdymas gali apimti veiklas, susijusias su tapyba arba, pavyzdžiui, su veikla klasėse: šiukšlių išnešimas, lentos valymas ir kt. Kiekvienai atliktai užduočiai gali būti skiriama simbolinė žvaigždė. Surinkus atitinkamą kiekį žvaigždžių asmens laukų atlygis už tinkamą elgesį, pavyzdžiui, savaitės pabaigoje ir pan. Pastebėta, kad tokiu būdu asmenų, turinčių proto negalią dėmesys ir susidomėjimas nukreipiamas prie kitų objektų, užduočių, elgesio. Tokiu būdu formuojamas tinkamas seksualinis elgesys.

Tikslinga paaiškinti ir modeliuoti lytinę tapatybę bei vaidmenis ir paskirti tiems modeliams tinkamas užduotis. Reikėtų pasakyti, kad drabužiai, kalbėjimasis ir elgesys turėtų atitikti lytinę tapatybę. Manoma, kad proto negalią turintis asmenys nesupranta, kad jie

gali būti pastebėti, kai nesirūpinama savo drabužiais arba rengiasi netinkamai, pavyzdžiui ne pagal amžių. Todėl svarbu padėti jiems pasirinkti tinkamus drabužius, pasirinkti jų lytį atitinkančius drabužius ir padėti apsivilkti drabužius, padedančius apsaugoti jų privatumą. Šiuo atžvilgiu yra svarbus specialusis pedagogas, nes jis gali būti to pavyzdžiu. Kadangi mokytojas dažnai tampa pavyzdžiu, tai jis pasirenkamas ir kaip elgesio pavyzdys. Jei mokytojas tampa pavyzdžiu, tai mokinys stengsis kopijuoti jo elgesį, stengsis elgtis panašiai, kaip ir jis. Taigi mokymosi proceso metu gali būti ugdomas ir formuojamas tinkamas bei tam tikrai lyčiai būdingas vaidmuo. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad vyrų ir moterų, turinčių proto negalią, seksualinis susidomėjimas ir elgesys skiriasi taip pat. Pastebėta, kad berniukams labiau būdingas domėjimasis seksualumu negu mergaitėms. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad proto negalią turintys asmenys turi seksualinių problemų dėl gyvenimo kokybės, neteisingo seksualinio nukreipimo, dėl patirtos seksualinės prievartos, dėl bedarbystės, dėl nesugebėjimo tinkamai išreikšti savo poreikių, dėl nesugebėjimo ieškoti pagalbos ir dėl jos kreiptis, dėl seksualinių problemų ir netinkamo lytinio potraukio. Pagrindinis tikslas – nukreipti juos teisinga linkme, užuot bandžius užgniaužti seksualinį potraukį. Taigi seksualinės informacijos ir patarimų nepateikimas turi labai neigiamų pasekmių ilgalaikėje perspektyvoje.

Kalbant apie seksualumą, tėvai tikisi, kad specialistai prisiims šį vaidmenį ir atliks šią užduotį, o specialistai tikisi, kad tai padarys tėvai. Tiesą sakant, globėjai, tėvai ir mokytojai turėtų bendradarbiauti, tai aptardami atvirai ir dėl to jausdamiesi patogiai.

Preveninės sveikatos priemonės, užtikrinančios tinkamą seksualinę raidą ir formuojančios tinkamą seksualinį elgesį

Elgesys, formuojantis sveikatos įgūdžius gali būti apibrėžiamas, kaip gebėjimas pasirūpinti savo apranga: drabužių valymas ir keitimas.. Vėliau šis elgesys gali būti apibrėžiamas, kaip gebėjimas persirengti drabužius privačiuose erdvėse, pavyzdžiui tuo metu, kai yra įsitraukę į kitą veiklą. Pavyzdžiui, vystantis mergaičių kiaušidėms, padaugėja išskyrų makštyje, todėl mergaites reikia išmokyti kiekvieną dieną keisti kelnaites ir kas dvi valandas keisti įklotą, kad būtų formuojami higienos įpročiai ir užtikrinama sveikata.

Pavyzdžiui, drabužių keitimas privačiose vietose, nevalingos ejakuliacijos atveju, brendimo metu yra

elgesio, kuris turi būti mokomas, siekiant apsaugoti savo sveikatą ir saugiai elgtis, pavyzdžiui. Jie turi atpažinti blogus prisilietimus, jie turėtų išmokti nekišti į savo burną maisto ar daiktų, kuriuos lietė, laikė burnoje kiti žmonės, kad mokytųsi saugotis užkrečiamųjų ligų infekcinių ligų, tokių kaip herpes simplex virusas ir hepatitas AB. Kaip žinoma, herpesas yra virusas, sukeliantis žaizdas ant lūpų ir perduodamas per kontaktą.

Menstruacijų metu svarbu laiku pasikeisti įklotus. Visi kūno skysčiai, kurie nėra pašalinami sukuria terpę augti įvairiems mikroorganizmams. Todėl siekiant užtikrinti makšties higieną svarbu reguliariai keisti įklotus. Šiuo laikotarpiu svarbu išmokti gerai nusiplauti lytinius organus pasikeitus įklotą. Tai yra vienas iš sveikatos įgūdžių, kuris taip pat turėtų būti aptartas. Jie turėtų būti mokomi plauti rankas, jei reikia, naudojant nagų šepetėlį. Taip yra todėl, kad kai kurie vaikai, turintys proto negalią nesugeba tinkamai plautis rankų dėl silpnesnės smulkiosios motorikos.

8. ATSAKO Į NETINKAMUS PRAŠYMUS IR SEKSUALINĘ PRIEVARTĄ ĮGŪDŽIŲ FORMAVIMAS.

Tinkami ir netinkami tarpasmeninio bendravimo elgesio modeliai

Komunikacija yra būdas išreikšti savo emocijas, mintis ir reikalavimus bei suprasti kitus. Asmuo bando bendrauti su kitais dėl skirtingų priežasčių nuo pat jų gimimo ir tai vadinama tarpasmeniniu bendravimu. Žmogaus gyvenime tarpasmeninis bendravimas apima didelę žmogaus gyvenimo dalį. Pavyzdžiui, tarpasmeninis bendravimas gali apimti globėjų įspėjimą apie išorines grėsmes arba džiaugsmingų naujienų, kuriomis tėvai gali pasidalyti, pranešimą. Tarpasmeniniame bendravime vienos pusės pranešimas kitai pusei yra suvokiamas tam tikrais būdais ir tai gali sukelti tam tikrų teigiamų ar neigiamų padarinių. Čia svarbu suvokti tiek pranešimo siuntėją, tiek pranešimo gavėją. Todėl tai, kas pasakojama, ir tai, ką supranta kita pusė, yra svarbus tarpasmeninio bendravimo elementas.

Asmuo bando bendrauti su aplinkiniais, kad atitiktų jos / jo poreikius nuo pat jo gimimo. Kai kurie bendravimo būdai apima kūdikio verksmą, pavyzdžiui, laiku pamaitinti, suteikti pagalbą, pakeisti šlapius rūbus ir pan. Tokie tarpasmeninio bendravimo modeliai kūdikystėje yra

įrankis individui patenkinti jo poreikius. Vėliau tarpasmeninė komunikacija tampa poreikiu. Pradedama formuoti elgesys, kiekvieną dieną mokomasi naujų elgesio modelių ir šis procesas tęsiasi ilgus metus. Ypač nuo ankstyvo amžiaus vaikas mokomas, kur ir kaip reikia elgtis bei koks elgesys turėtų būti rodomas palaikant ryšius tarp žmonių. Kartais vaikas išmoksta to iš savo patirties, stebėdamas, kopijuodamas ar atsitiktinai. Na, koks tai elgesys? Arba koks elgesys yra išmoktas ar mokomas? Tiesą sakant, atsakymas į šį klausimą yra labai platus. Pvz., Į elgesio sąrašą gali būti įtrauktas vaiko vaikščiojimas, kalbėjimas, sėdėjimas, stovėjimas, televizoriaus žiūrėjimas, naudojimas tualetu, dieta, sveika seksualinė raida ir pan. Kaip matyti, elgesio modelių galima mokyti ar išmokti labai skirtingose srityse. Tinkamo elgesio parodymas palengvina asmens adaptaciją visuomenėje. Tačiau tai, kas išmokta, ne visada gali būti tinkami elgesio modeliai. Kartais galima išmokti netinkamų elgesio modelių. Apie netinkamus elgesio modelius galima diskutuoti labai plačiai. Vaikai gali netinkamai elgtis su beveik viskuo. Kai kurie iš šių elgesio pavyzdžių yra susierzinimas, nervingumas, smurtas prieš tėvus, netinkama seksualinė veikla jų amžiui ir raidai.

Tėvai ir mokytojai jaučiasi bejėgiai dėl netinkamo elgesio modelio, ypač dėl seksualinio, ir jie gali atsidurti aklavietėje, bandydami atsakyti į klausimą, kaip elgtis ar kaip reaguoti vienoje ar kitoje situacijoje.

Seksualumas prasideda motinos išsčiose ir tam tikrais etapais tęsiasi visą gyvenimą. Ankstyvoji vaikystė yra tas laikotarpis, kai šis vystymasis yra greičiausias. Žmogus vystosi daugelyje sričių nuo kūdikystės. Seksualumas yra viena iš šių vystymosi sričių.

Nors seksualumas yra žmogaus prigimties dalis, kai koks vaikystėje matytas seksualinis elgesys gali būti netinkamas. Čia reikia atsižvelgti į tam tikrus dalykus. Ar seksualinis vaiko elgesys silpnina normalias veiklas. Kai kurie netinkamo seksualinio elgesio atvejai, pastebimi vaikystėje, yra šie:

- Vaikai mėgdžioja lytinius santykius su savo žaislais ar draugais.
- Jie visada domisi privačiomis kūno dalimis,
- Jie dažnai vartoja žodžius, susijusius su seksualumu,

- Jie bando liesti privačias kito vaiko ar suaugusiųjų zonas.
- Jie visada stengiasi parodyti savo asmenines zonas.
- Jie verčia kitus lytiškai santykiuoti ir prieš juos naudoja jėgą.

Vaikai gali rodyti tokį seksualinį elgesį ar jį patirti. Bet kuriuo atveju tai laikoma netinkamu seksualiniu elgesiu.

Paprastai specialiųjų poreikių vaikai gali elgtis netinkamai. Kadangi vaikai, kuriems reikalingas specialusis ugdymas, neturi pakankamai žinių apie tai, kur, kaip ir kada tinka seksualinis elgesys, ir kadangi jie ne visada gali kontroliuoti seksualinį elgesį, jie gali elgtis netinkamai. Atitinkamoje literatūroje pateikiami šie specialiųjų poreikių vaikų netinkamo seksualinio elgesio pavyzdžiai:

- Nuolatinis ir per didelis seksualinės paramos troškimas
- Padidėjęs polinkis liesti priešingos lyties atstovus

- Sunku kontroliuoti seksualinį potraukį

Netinkamas seksualinis elgesys gali vykti ne tik tarp vaikų. Kartais tai gali vykti tarp vaikų ir suaugusiųjų. Suaugęs asmuo gali seksualiai priekabiuoti prie vaikų, pasinaudojus vaikais tenkinti savo seksualinius poreikius. Bendras prievartos prieš vaikus apibrėžimas yra suaugusio žmogaus elgesys su vaikais, kuris daro neigiamą poveikį vaiko fizinei ir psichinei bei socialinei raidai, yra socialiai ir teisiškai netinkamas ir ekspertų apibūdinamas kaip žalingas. Visi šie veiksmai yra laikomi prievarta prieš vaikus:

- Pasakoti vaikams seksualinius dalykus ir / bandyti kalbėtis su vaikais seksualiniais klausimais,
- Vaikams rodyti savo lytinį organą ar asmenines zonas,
- Žvilgčiojimas, ekshibicionizmas
- Įvykdyti lytinį aktą tiesiai prieš vaiko akis ir priversti vaiką į tai žiūrėti
- Paprašyti vaiko parodyti savo lytinį organą ir bandyti stebėti vaikus vonios kambaryje ar panašiose vietose

- Parodyti vaikams seksualinius daiktus, leisti vaikams žiūrėti pornografinius filmus arba rodyti jiems pornografinius paveikslėlius,
- Naudoti vaikus pornografinėi veiklai,
- Parodyti vaikams seksualinę medžiagą (priversti žiūrėti pornografinius filmus, rodyti pornografines nuotraukas)

Visi aukščiau išvardyti veiksmai yra laikomi prievarta prieš vaikus ir netinkamu seksualiniu elgesiu. Atitinkamoje literatūroje kai kuriems vaikams seksualinės prievartos rizika yra didesnė nei jų bendraamžių. Ypač vaikai, kuriems reikalingas specialus išsilavinimas, rizikuoja patirti seksualinę prievartą labiau nei jų bendraamžiai. Tam yra daugybė priežasčių. Visų pirma, kai kuriems specialiųjų poreikių vaikams yra sunku išreikšti save, ir tai gali sukelti jiems pavojų. Be to, jie gali turėti problemų su įvykių suvokimu ar nepamiršimu; greičiausiai jie priims lytinio akto ar intymumo pasiūlymą; visa tai vėl kelia jiems seksualinės prievartos pavojų. Galiausiai, vienas iš rizikos veiksnių yra tas, kad vaikai, kuriems reikalingas specialusis ugdymas, gali nesuprasti kaip teisingai apsiginti.

Žiūrint iš bendros perspektyvos, atrodo, kad ir normaliai besivystantys vaikai, ir vaikai, kuriems reikalingas specialusis išsilavinimas

gali patirti prievartą ir netinkamą seksualinį elgesį. Svarbiausią vaidmenį užkirsti tam kelią prisiima tėvai ir mokytojai bei visi visuomenės segmentai. Svarbus veiksnys yra kontroliuoti vaikus, parodyti jautrumą šiuo klausimu ir ugdyti supratimą. Šiuo atžvilgiu turi būti išsilavinę visi visuomenės segmentai. Tačiau vaikai ne visada gali būti prižiūrimi ir saugomi suaugusiųjų. Dėl šios priežasties vaikai taip pat turėtų būti mokomi, kaip tinkamai atsakyti į tokį netinkamą seksualinį elgesį.

Netinkamų prašymų valdymas

Klausimas „kaip elgtis su netinkamais seksualiniais vaikų prašymais“ yra sudėtingas klausimas. Taip yra todėl, kad pagrindinę atsakomybę prisiima tėvai ir suaugusieji. Tačiau reikia užtikrinti, kad vaikai būtų mokomi svarbiausių klausimų ir kiek įmanoma labiau saugotųsi. Tinkamiausias informacijos šaltinis yra globėjai. Todėl vaikus reikia išmokyti nedelsiant pranešti globėjui, kai jie susiduria su problemomis, susijusiomis su seksualumu.

Vaikų paaiškinimai turėtų būti suprantami ir išklausomi jų nevertinant.

Nuo ikimokyklinio laikotarpio kiekvienam išsivystymo lygiui turėtų būti suteiktas tinkamas išsilavinimas. Vienas iš dalykų, kuriuos reikėtų padaryti, yra šviesti vaikus apie prievartą. Vaikams turi būti paaiškinta, kas jais gali piktnaudžiauti, taip pat apibrėžtos geros lytėjimo ir blogo prisilietimo ribos. Kai kurie klausimai, į kuriuos reikia atkreipti dėmesį ugdant vaikus apie prievartą, yra šie:

- Reikėtų išmokyti vaikus užduoti tėvams klausimus, susijusius su seksualumu. Netinkama informacija apie seksualumą, gauta iš interneto, TV ir panašių šaltinių ar draugų, gali sukelti rimtų problemų kitais metais. Todėl vaikai turėtų žinoti, kad jie gali pasitarti su tėvais.
- Vaikai turi teisę valdyti savo kūną. Jie turėtų žinoti, kad jų kūnas priklauso jiems, ir niekas negali jų liesti ar apkabinti, jei nenori.
- Reikėtų išmokyti, kad vaikai neturėtų laikyti seksualinės paslapties, kurią gali turėti Tarp tėvų ir vaikų iki tam tikro amžiaus negali būti jokių paslapčių, todėl jie turėtų sugebėti

viską aiškiai pasakyti.

- Vaikams turėtų būti paaiškinta, kokie skirtumai yra tarp gero ir blogo prisilietimo. Kiekvienas asmuo turi savo asmenines zonas. Jei kas nors paliečia tokias privačias zonas, vaikai turi pranešti apie tai savo tėvams.
- Vaikai turi būti išmokyti pasakyti „ne“. Vaikams turėtų būti paaiškinta, kad be jų sutikimo niekas negali prie jų artintis, bučiuotis ar apkabinti. Vaikai turi žinoti, kad tokiais atvejais jie turi teisę pasakyti „Ne“ ir kad jie privalo pranešti apie tai savo tėvams.
- Vaikai turi žinoti, kad nė vienas iš jų giminaičių negali jų priversti sėdėti ant jo, liesti, ar glamonėti jų, be jų pačių sutikimo. Vėlgi, jie turi žinoti tokiais atvejais pasakyti „ne“.
- Vaikams turėtų būti paaiškinta, kokia yra asmeninė sritis ir jos ribos, norint suteikti jiems informacijos.
- Vaikus reikia išmokyti neiti į tualetą, vonios kambarį, ar dalintis ta pačia lova su kuo nors kitu, išskyrus jų tėvus.
- Jei kuris nors suaugęs asmuo ar kuris nors iš jo draugų reikalauja iš vaiko ko nors seksualiai netinkamo, vaikas turėtų tai žinoti.

Jis privalo nedelsdamas pranešti apie tai pažįstamiems žmonėms (pasitikėjimo rate). Jiems turėtų būti liepta nedelsiant palikti šią vietą ir paprašyti šeimos ar draugų pagalbos.

Saugus spausdintų ir elektroninių įrankių bei interneto naudojimas

Kaip žinoma, technologijos kasdien tampa vis svarbesne žmogaus gyvenimo dalimi. Besikeičiančioje ir besivystančioje pasaulio sistemoje technologijos užima labai svarbią vietą. Tokia technologijos pažanga taip pat suteikia labai daug patogumų žmogaus gyvenime. Atsižvelgiant į nuolat augančios informacijos kiekį, informacijos šaltiniai nukreipiami nuo spausdintos medžiagos į elektroninius šaltinius, todėl interneto naudojimas tapo patrauklesnis bet kokio amžiaus asmenims. Šiandien beveik visi namuose turi kompiuterį arba išmanųjį telefoną ir interneto ryšį. Tačiau yra ir neigiamų aspektų, kad technologijos tapo gyvenimo dalimi. Šie neigiami aspektai gali apimti neigiamą poveikį fizinei sveikatai, prieinamumą prie bet kokio amžiaus grupių netinkamo turinio, elektroninį mobingą ir piktnaudžiavimą internetu. Atitinkami tyrimai rodo, kad jei vaikai susitiks akis į akį su asmenimis, kuriuos jie pažįsta iš virtualios platformos, jie gali būti seksualinės prievartos, fizinio priekabiavimo ir pagrobimo objektais.

Be to, net jei jie nebendruoja akis į akį, vaikui yra rizikinga dalintis savo nuotraukomis internete, atskleisti savo ar tėvų konfidencialią informaciją nepažįstamiems, jie turi prieigą prie jų amžiui ir raidai netinkamų svetainių. Jie dalijasi seksualiniais vaizdais su asmenimis, su kuriais susipažįsta virtualioje platformoje, ir turi seksualinių pokalbių su tokiais asmenimis. Tėvai turi būti labai atsargūs ir jautrūs, kad apsaugotų savo vaiką nuo tokių situacijų. Tam tikri veiksmai, kurių reikia imtis siekiant saugiai naudoti tokius šaltinius, yra šie:

- Iš pradžių vaikas turėtų būti informuojamas apie tai, kokias problemas jis gali sukelti internete.
- Jei įmanoma, turi būti naudojamos programos, blokuojančios prieigą prie tam tikrų svetainių.
- Vaikams turi būti nurodoma niekada neatskleisti savo vardo, pavardės, telefono numerio, namų adreso ir panašios informacijos tretiesiems asmenims.
- Vaikams turi būti nurodoma nesidalyti savo nuotraukomis virtualioje platformoje.
- Vaikams turi būti nurodoma neatsidaryti nežinomų asmenų el. laiškų.
- Vaikai turi būti instruktuojami, t.y. jie turi kalbėti apie tai, kas juos trikdo ar prašo to, ko negalima padaryti. Apie tai reikia

pranešti jų tėvams.

8. Atstūmimo/Smurto prevencija ir reagavimo į Atstūmimą/Smurtą metodai

Sekso nusikaltimai pagal Lietuvos LR baudžiamąjį kodeksą

Seksualinis smurtas – tyčinės nusikalstamos veikos, kaip jos apibrėžiamos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“, padaromos vaikui, taip pat pelnymasis iš vaiko prostitucijos, vaiko įtraukimas į prostituciją ar įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje, pornografijos rodymas vaikui, vaiko vertimas užsiimti prostitucija, vaiko išnaudojimas pornografijai ar disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, ar vaiko įtraukimas į seksualinę vergovę ir kitos vaiko seksualinio išnaudojimo formos.

Prie aplinkybių, kurios panaikina sutikimą, gali būti jėgos panaudojimas, grasinimas ar apgaulė aukos atžvilgiu, taip pat sąmonės praradimas arba sąmonės praradimas dėl miego būsenos. Sutikimas turi būti pateiktas prieš atliekant veiksma ar vėliausiai jį atliekant.

Seksualiniai nusikaltimai

Apibrėžiant seksualinį smurtą prieš vaikus, nėra taikytinas sutikimo kriterijus, nes bet kuriuo atveju seksualiniam kontaktui vaikas negali duoti informuoto sutikimo. Seksualinio smurto formos gali būti:

- seksualiniai santykiai su prasiskverbimu (analiniai, vaginaliniai, oraliniai);
- daiktų kišimas į lytinius organus;
- vaiko glostymas, lietimasis, bučiavimas, masturbavimas, siekiant seksualiai pasitenkinti;
- vertimas vaiką glostyti suaugusįjį, jo lytinius organus ar masturbuoti suaugusįjį;
- lytinių organų demonstravimas vaikui;

- vertimams bučiuoti, čiulpti, kandžioti suaugusiojo lytinius organus ar išangę;
- vertimas ar siūlymas vaikui nusirenginėti, masturbuotis suaugusiojo akivaizdoje;
- vaiko įtraukimas į pornografinę veiklą ar prostituciją;
- seksualinio pobūdžio kalbos su vaiku, nepadorių gestų demonstravimas, siekiant seksualinių tikslų

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo aktualūs straipsniai vaikų seksualinės prievartos atvejais:

149 straipsnis. Išžaginimas

1. Tas, kas lytiškai santykiavo su žmogumi prieš šio valią panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle, baudžiamas laisvės atėmimu iki septynerių metų.

Už mažamečio vaiko išžaginimą numatyta bausmė yra nuo penkerių iki penkiolikos metų, už nepilnamečio asmens išžaginimą – nuo trejų iki dešimties metų.

150 straipsnis. Seksualinis prievartavimas

1. Tas, kas tenkino lytinę aistrą su žmogumi prieš šio valią analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki septynerių metų.

56

Už mažamečio vaiko seksualinį prievartavimą bausmė yra nuo trejų iki trylikos metų, už nepilnamečio asmens seksualinį prievartavimą – nuo dvejų iki dešimties metų.

151 straipsnis. Privertimas lytiškai santykiauti

1. Tas, kas grasindamas panaudoti smurtą, panaudodamas kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas asmens priklausomumu privertė jį lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki trejų metų. Bausmė už nepilnamečio privertimą lytiškai santykiauti yra laisvės atėmimas iki aštuonerių metų.

1511 straipsnis. Lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą

1. Pilnametis asmuo, lytiškai santykiavęs ar kitaip tenkinęs lytinę aistrą su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

2. Tas, kas lytiškai santykiavo ar kitaip tenkino

lytinę

aistrą su nepilnamečiu asmeniu pasiūlęs, pažadėjęs suteikti ar suteikęs jam ar kitam asmeniui už tai pinigų ar kitokios formos atlygį, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

57

3. Tėvas, motina, globėjas, rūpintojas ar kitas teisėtas vaiko atstovas ar asmuo, turintis įstatymuose nustatytų įgaliojimų nepilnamečio asmens atžvilgiu, lytiškai santykiavęs ar kitaip tenkinęs lytinę aistrą su tuo nepilnamečiu asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki šešerių metų.

152 straipsnis. Seksualinis priekabiavimas

1. Tas, kas siekdamas seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis priekabiavo prie pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens, padarė baudžiamąjį nusižengimą, yra baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu.

1521 straipsnis. Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimas

1. Pilnametis asmuo, pasiūlęs jaunesniam negu šešiolikos metų asmeniui susitikti siekdamas lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą arba jį išnaudoti pornografinėi produkcijai gaminti, jeigu po šio pasiūlymo ėmėsi konkrečių veiksmų, kad susitikimas įvyktų, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų.

153 straipsnis. Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimas

1. Tas, kas atliko jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimo veiksmus, baudžiamas laisvės apribojimu arba areštu, arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas:

28 straipsnis. Vaiko apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio

1. Vaikas saugomas nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, galinčio daryti įtaką jo psichinei ar fizinei sveikatai, fiziniam, protiniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi.

2. Vaikas saugomas nuo kompiuterinių žaidimų, kurie sekina jį fiziškai bei psichiškai ir kelia grėsmę jo sveikatai ir saugumui. Vaikui draudžiama kurti, talpinti ir platinti kompiuterių tinkluose (internete) savo ir kitų vaikų seksualinio pobūdžio atvaizdus bei patyčių ir smurto prieš vaikus, kitus asmenis, gyvūnus vaizdus.

3. Draudžiama rodyti, parduoti, dovanoti, dauginti ir nuomoti arba kitaip platinti filmus, garso ir vaizdo įrašus, literatūrą, laikraščius, žurnalus, kitus leidinius arba kitus dalykus, kurie tiesiogiai skatina ar propaguoja vaiko nepagarbą kitiems asmenims, žiaurų elgesį, smurtą, diskriminaciją, pornografiją ar kitaip kenkia vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi.

Baudžiamasis kodeksas numato:

162 straipsnis. Vaiko išnaudojimas pornografijai

2. Tas, kas dalyvavo pornografinio pobūdžio renginyje, į kurį buvo įtrauktas vaikas, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

59

307 straipsnis. Pelnymasis iš kito asmens prostitucijos

3. Tas, kas pelnėsi iš nepilnamečio asmens prostitucijos arba organizavo ar vadovavo nepilnamečio asmens prostitucijai, arba kitaip išnaudojo nepilnamečių prostitucijos tikslams, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.

308 straipsnis. Įtraukimas į prostituciją

3. Tas, kas verbavo, vertė užsiimti prostitucija ar bet koku būdu įtraukė į prostituciją nepilnamečių asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.

309 straipsnis. Disponavimas pornografinio turinio dalykais

1. Tas, kas turėdamas tikslą platinti pagamino ar įsigijo arba platino pornografinio turinio dalykus, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų.

2. Tas, kas pagamino, įgijo, laikė, demonstravo, reklamavo, siūlė arba platino pornografinio turinio dalykus, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, arba pasinaudodamas informacinėmis ir ryšių technologijomis ar kitomis priemonėmis įgijo ar suteikė prieigą prie pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.

3. Tas, kas turėdamas tikslą platinti pagamino ar įsigijo arba platino didelį kiekį pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas, baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų.

NUORODOS

- Baer, S., Saran, K., Green, D. A., & Hong, I. (2012). Elektroninės žiniasklaidos naudojimas ir priklausomybė tarp psichiatrijos klinikų jaunimo ir mokyklų populiacijos. *Kanados psichiatrijos žurnalas*, 57 (12), 728–735.
- Balogh, R., Bretherton, K., Whibley, S., Berney, T., Graham, S., Richold, P., ... & Firth, H. (2001). Seksualinė prievarta prieš vaikus ir paauglius, turinčius intelekto negalią. *Intelektinės negalios tyrimų žurnalas*, 45 (3), 194–201.
- Bilgiç, E. (2015). Paauglių, turinčių psichinę negalią, motinų nuomonės apie lytinį švietimą. Paskelbtas magistro darbas. Stambulas: Nişantaşı universiteto socialinių mokslų institutas, psichologijos katedra.
- Black, K. (2005). Neįgalumas ir seksualumas: Holistinė paauglių priežiūra. *Vaikų slauga*, 17 (5), 34.
- Bowmanas, R. A., Scotti, J. R., ir Morrisas, T. L. (2010). Seksualinės prievartos prevencija: Mokymo programa, skirta vystomosios negalios paslaugų teikėjams. *Žurnalas apie vaikų seksualinę prievartą*, 19 (2), 119–127.
- Brownas, M., ir McCannas, E. (2017). Tarpininkaujantys keliai, sutartoji tapatybė: kritinė fenomenologinė seksualumo patirties analizė intelekto negalios kontekste. *Slaugos tyrimų žurnalas*, 22 (8), 615–617.
- Burgess, A. W., Mahoney, M., Visk, J. ir Morgenbesser, L. (2008). Kibernetinis vaiko seksualinis išnaudojimas. *Psychosocialinės slaugos ir psichinės sveikatos paslaugų žurnalas*, 46 (9), 38-45.
- Çakmak, S., ir Çakmak, S. (2011). Lytinio švietimo praktika vaikams, kuriems reikalingas specialusis ugdymas. *Turkija. „Vize“ leidyba*.
- Denizas, Ü. ir Yıldız, R. (2018). Lytinis vystymasis ir seksualinis švietimas Nacionalinio švietimo ministerijos ikimokyklinio ugdymo programoje. „Gazi“ švietimo fakulteto „Gazi“ universiteto žurnalas (GUJGEF), 38 (2), 431–447.
- Düzkanar, A. (2018). Seksualumas asmenų, turinčių raidos negalią, globos ir reabilitacijos srityse. Asaras Ardiças (Red.). *Globos ir reabilitacijos raidos negalių globoje ir reabilitacijoje* (49–70 psl.). Anadolu universiteto Atvirojo ugdymo fakultetas Publications.

- Er, R. K., Büyükbayraktar, Ç. G. ir Kesici, Ş. (2016). Lytinio švietimo programos studentams, kuriems reikalingas specialusis ugdymas, plėtra. „Turkish Journal of Education“, 5 (4), 224–234.
- Ersoy, G. (2005). Prieš pradant elgesį skatinamas ir išbandomas menstruacijų priežiūros įgūdžių įgijimo modelis paauglių studentų, turinčių psichinę negalią, modeliui. Paskelbtas magistro darbas. Anadolu universitetas, Edukologijos mokslų institutas.
- Gougeon, N. A. (2009). Lytiškumo ugdymas intelekto sutrikimų turintiems studentams, kritinis pedagoginis požiūris: ıšeiti iš ignoruojamos mokymo programos. Lytinis švietimas, 9 (3), 277–291
- Grossmanas, J. M., Frye, A., Charmaramanas, L., ir Erkutė, S. (2013). Šeimos namų darbai ir lytinis švietimas mokykloje: ankstyvojo paauglių seksualinio elgesio atidėjimas. „Journal of School Health“, 83 (11), 810-817.
- Gültekin, G., Ruban, C., Akduman, B. and Korkusuz, İ. (2006). Vaikai ir seksualinė prievarta. Teismo psichiatrijos žurnalas, 3 (1), 9–14.
- Gürbüz, S. (2018). Paauglių, turinčių psichinę negalią, seksualinės raidos įvertinimas remiantis tėvų nuomone. Paskelbtas magistro darbas. Bolu Abant İzzet Baysal universitetas, Edukologijos institutas.
- Keskin, G. ir Çam, O. (2005). Psichodinaminis seksualinės prievartos prieš vaikus ir slaugos požiūris. Ege universitetas, Slaugos fakulteto žurnalas, 21 (2), 191–208.
- Kır, E. (2013). Švietimo studijos siekiant užkirsti kelią vaikų seksualiniam priekabiavimui ir priekabiavimui. Stambulo universitetas, Teisės fakulteto žurnalas, 71 (1), 785–800.
- Klein, N. A., Goodson, P., Serrins, D. S., Edmundson, E., & Evans, A. (1994). Lytinio švietimo programų vertinimas: įvertinti pagal SIECUS gaires. „Journal of School Health“, 64 (8), 328–333.
- Koçtürk, N. (2018). Mokyklos personalo atsakomybė užkirsti kelią vaikų nepriežiūrai ir priekabiavimui. Muğla Sıtkı Koçman universiteto Švietimo fakulteto leidinys, 5 (1), 38–47.
- Koçtürk, N. (2018). Mokyklos personalo atsakomybė užkirsti kelią vaikų nepriežiūrai ir priekabiavimui. Muğla Sıtkı Koçman universiteto Švietimo fakulteto leidinys, 5 (1), 38–47.

- Koçtürk, N. ir Yılmaz, D. (2018). Rekomendacijos modeliams / duomenų bazei, skirtai vaikams, kuriems gresia prievarta prieš vaikus ir jų nepriežiūra, nustatyti ir į juos reaguoti. *Kastamonu švietimo žurnalas*, 19 (19) - 1927, 26 (6).
- Koçtürk, N., Ulaş, Ö., & Bilginer, Ç. (2019 m.). Seksualinės prievartos aukų karjeros plėtra ir išsilavinimas: pirmieji duomenys iš Turkijos. *Mokyklos psichinė sveikata*, 11 (1), 179–190.
- Konuk Er, R., Büyükbayraktar, Ç. G., & Kesici, Ş. (2016). Lytinio švietimo programos studentams, kuriems reikalingas specialusis ugdymas, plėtra. *Turkijos švietimo žurnalas*, 5 (4).
- Medina-Rico, M., López-Ramos, H., & Quiñonez, A. (2018). Žmonių su proto negalia seksualumas: literatūros apžvalga. *Seksualumas ir negalia*, 36 (3), 231–248.
- Nacionalinio švietimo ministerija (MEB). (2011). Šeimos ir vartotojų paslaugų vystymo sričių modulis.
- Nacionalinio švietimo ministerija (MEB). (2013). Vaiko raidos ir ugdymo-seksualinės raidos modulis.
- Molnar, B. E., Buka, S. L. ir Kessler, R. C. (2001). Vaikų seksualinė prievarta ir vėlesnė psichopatologija: rezultatai iš Nacionalinio narkotikų tyrimo. *Amerikos visuomenės sveikatos žurnalas*, 91 (5), 753–760
- Moore, M. J., ir Rienzo, B. A. (2000). Pasinaudojus SIECUS gairėmis, seksualinis švietimas įvertinamas vienoje valstybėje: turinio apimtis ir svarba. „*Journal of School Health*“, 70 (2), 56–60.
- Ovayolu, N., Uçan, Ö. ir Serindağ, S. (2007). Seksualinė vaikų prievarta ir jos padariniai. „*Firat Journal of Healthcare Services*“, 2 (4), 13–22.
- SIECUS. (2004). Visapusiško lytiškumo ugdymo gairės. Spausdinimas „Fulton Press“.
- Tutar-Güven, Ş. ir İşler, A. (2015). Lytinis švietimas ir jo svarba psichinę negalią turintiems vaikams. *Akdenizo universitetas, Vaikų slaugos žurnalas*, 6 (3), 143–148
- Üstündağ, A., Şenol, F. ir Mağden, D. (2015). Tėvų žinių lygio nustatymas child abuse and kuriant sąmoningumą. *Hacettepe universitetas, Sveikatos mokslų fakulteto žurnalas*, 212–227.
- Pasaulinė seksualinės sveikatos asociacija. (2008). Seksualinė sveikata tūkstantmečiui: deklaracija ir techninis dokumentas. MN, JAV: Pasaulinė seksualinės sveikatos asociacija.
- Yalin, A. (1995). Ikimokyklinio amžiaus vaikų seksualinės prievartos prevencijos programa. *Vaikų ir jaunimo psichinės sveikatos žurnalas*, 2 (1), 19–27

Desem

developing sexual education model
for mentally disabled people

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

AdM
Archivio della Memoria

FUNDACION
intras

OPC
GÖRMEZELERİN VE ENGELLİLERİN
SOSYAL İHTİYAÇLARININ ETİKARINA ÖZGÜR

Funded by the Erasmus+ Program of the European Union. However, European Commission and Turkish National Agency cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.